

תוכן

1	מבוא
3	פרק ראשון - הולכות ומשתבחות
3	א. דעת בעל 'מחזור ויטרי'
4	ב. הסברו של רבי חיים דוד הלוי בספרו 'תורת חיים'
5	ג. סיכום הפרק
6	פרק שני- סיפור דרך מהלך ההפטרות
6	א. שבעת הזקוקים לנחמה באגדות הר"י אבן שועיב
6	ב. שאלת בעל הלבוש
7	ג. דו-שיח אלוקי- תשובת האבודרהם
8	1. הסבר ה'אהבת יונתן' את מהלך משל הדו-שיח של האבודרהם
8	2. ניסיון הר' דוד פולק להסביר את מהלך משל הדו-שיח של האבודרהם
9	3. התנגדות רעיונית כללית לגישת האבודרהם- דרשות הרב זווין
9	ד. סיכום הפרק
10	פרק שלישי- הקבלת ההפטרות לעשר הספירות
10	ב. רבי שמשון דוד פינקוס- שורש מול בניין
10	א. האוהב ישראל- פורענות היא טוב מסותרת
10	ג. הסברים המובאים בשיחות הרבי מילובביץ'
11	ד. פירוט העניין בספרי רבי צדוק הכהן מלובלין
14	ה. סיכום הפרק
15	פרק רביעי- הקבלות בין ההפטרות עצמן, ובינם לבין פרשות השבוע
15	א. הקבלות בין ההפטרות עצמן- דעת ה'אהבת ציון' וה'בינה לעיתים'
16	ב. הקבלות בין ההפטרות לפרשותיהן- חידוש הרב יהודה שביב
18	ג. סיכום הפרק
19	סיכום
20	ביבליוגרפיה

מבוא

סדר ההפטרות הנקראות בבית הכנסת מדי שבת נקבע והוזכר בגמרא במסכת מגילה (לא:). כך מתבטא התוספות (שם, ד"ה "ראש חודש אב") בנוגע להפטרות הנהוגות בין ימי המייצרים לחגי תשרי:

"...אנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן: 'דברי ירמיה' (א) 'שמעו דבר ה' (ב) 'חזון ישעיהו' (ג), ובתור תשעה באב שב[ע] דנחמתא ותרתי דתיובתא ואלו הן: 'נחמו נחמו' (1), 'ותאמר ציון' (2), 'עניה סוערה' (3) לבדה¹, 'אנכי אנכי' (4), 'רני עקרה' (5), 'קומי אורי' (6), 'שוש אשיש' (7), 'דרשו', 'שובה'... וסדר זה מתחיל בפנחס וסימניך דש"ח נר"ע אר"ק שד"ש, ולעולם 'שוש אשיש' ב'אתם נצבים' דהיינו שבת שלפני ר"ה לפי שהוא סוף הנחמות"².

התוספות מסביר, על-פי הכתוב בפסיקתא, שבתקופה זו של השנה אנו קוראים הפטרות על-פי סדר קבוע, כפי שקוראים הפטרות במהלך זמנים מיוחדים שונים במהלך השנה המוזכרים אף הם במסכת מגילה³.

הסדר הקבוע, מחולק לחלקים על-פי שלושה נושאים:

1. 'תלתא' דפורענותא- הפטרות הפורענות.

2. 'שבוע' דנחמתא- הפטרות הנחמה.

3. 'תרתי' דתיובתא- הפטרות התשובה.

הטור (אורך חיים, סימן תכ"ח) מסביר את ההבדל בין הפטרות בזמנים המיוחדים לעומת הפטרות בזמנים הרגילים כך: "בפסיקתא מברשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע..." משמע, בתקופות המיוחדות של השנה, כאשר קוראים את הפטרות המוזכרות בגמרא במסכת מגילה, אין דווקא קשר בין הפטרה לענייני הפרשה אלא שהקשר הוא לאירועים הסובבים את אותה התקופה בשנה. זאת לעומת הפטרות שקוראים במהלך רוב שאר תקופות השנה שהקשר הוא בין הפטרה לענייני פרשת השבוע. דבר זה מובן הרבה יותר ביחס למועדים האחרים המופיעים במסכת מגילה: פסח, שבועות, סוכות, חנוכה, פורים, ראש חודש וערב ראש חודש, אך ביחס לתקופת בין המייצרים, ועל אחת כמה וכמה ביחס לתקופה שבין ט' באב לראש השנה⁴, הדבר תמוה מאוד- אילו אירועים נחגגים בתקופה זו?

הסיבה שהפטרות ג' דפורענותא הובאו, לכתחילה, בשלושת השבתות שבין י"ז בתמוז לט' באב היא משום ששבועות אלו נקבעו על ידי חז"ל לאבלות על חורבן הבית⁵. על ידי קריאת הפורענויות וסיבותיהם מתוך דברי הנביאים, יושפעו לבבות עם ישראל לתחושת אבל ועצבות שנקבעו לאותם הימים. בימי בין המייצרים, על פי ההלכה, נוהגים מנהגי אבלות בסדר העולה בחומרתו בין מנהגי שלושת השבועות, מנהגי תשעת הימים (מראש חודש אב עד ט' בו), שבוע שחל בו (תשעה באב), ולבסוף בשיא- בתשעה באב עצמו.

לאחר ט' באב, שהוא "יום האבל הלאומי" על חורבן ביתי המקדש ועל כל הפורענויות הקשות שתקפו את עם ישראל מאז, ישנו צורך טבעי המתעורר לנחם את נפשות עם ישראל הכואבות והאבלות. זו כנראה הסיבה, ולא בכדי, שתקנו חז"ל לקרוא את הפטרות 'שבוע דנחמתא' בתקופה זו- הפטרות הללו לקוחות, כולן, מספר ישעיהו, הידוע כנביא הנחמות⁶, ואכן כולן עוסקות בנחמה של עם ישראל לאחר הגלות ומכוונות את התשומת-לב של העם אל עבר הגאולה העתידה, כל אחת בדרכה היא. נציין, שאולי לא בכדי, ישנם דווקא שבועה הפטרות נחמה, מספר המזכיר את ה'שבועה' שהאבל יושב על מתו, כתהליך הנחמה שלו.

¹ חיפשתי, אך לא מצאתי מקור כלשהו שיסביר את המילה 'לבדה' שהתוספות הוסיף בפירושו, שהרי היא איננה ציטוט נכון מתחילת הפטרה 'עניה סוערה' (3), ואף אינה מחוברת לתחילת הפטרה 'אנכי אנכי' (4). לעניות דעתי אוכל להסביר זאת על ידי עיון בטבלה להלן. ההסבר שסברתי הוא שהפטרה 'עניה סוערה' (3) היא זאת ששוברת את הסדר הכרונולוגי של הפטרות ביחס לסדר פרקי הספר (ראה בעמודת 'המקור בנביא' בטבלה). אילולי השינוי בסדר הכרונולוגי מפרקי הספר, סביר להניח שלא היו נזעקים הפרשנים השונים בניסיון להסביר את סדר הפטרות- שעל הנחה נו מבוססת כל העבודה הזאת. לכן התוספות הוסיף שהפטרה 'עניה סוערה' (3) היא 'לבדה'- שאינה עומדת במקומה הראוי.

² בתוך דברי התוספות שציטטתי סימנתי את סדר הפטרות- את הפטרות הפורענות באותיות עבריות ואת הפטרות הנחמה במספרים. סימון זה יחזור על עצמו כאשר אחפוץ להבהיר את הפטרות השונות ומקבילותיהן במקורות שאביא במהלך העבודה. ראה גם הערה 7.

³ וכך נפסק להלכה ע"י הרשב"א, הרא"ש, הר"ן, המרדכי, שו"ע אר"ח, ס' תכ"ח, סע' ח' ורמ"א שם, וכך נוהגים בימנו.

⁴ שלעומת 'בין המייצרים', שסוף כל סוף תוחמים אותו שני ארועים מאותו העניין של אבלות על חורבן המקדש: י"ז בתמוז ותשעה באב, אין לתקופה זו, שבין תשעה באב לראש השנה, אפילו כינוי או תיאור בספרי הפוסקים.

⁵ עיי' שו"ע אר"ח, הלכות תשעה באב ושאר תעניות, ס' תקמ"ט-תקס"א.

⁶ כמוזכר במסכת בבא-בתרא יד: בהקשר סדר ספרי הנביאים: "כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא, ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא, וישעיה כוליה נחמתא, סמיכין חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא, וכן מובא בילקוט שמעוני ירמיהו רמז רנ"ה. מוסיף מהרש"א על הגמרא בבא-בתרא יד: בפירושו: "ישעיה כוליה נחמתא לאו דוקא דכמה נבואות דחורבנא איכא התם אלא רובא ככוליה נחמתא".

להלן סדר הפטרות הפורענות והנחמה שעליהן עוסקת עבודה זו:

ס'	הפטרה	מקור בנביא	הפרשה
(א)	דברי ירמיהו	ירמיהו, (א', א') - (ב', ג').	מטות ⁸
(ב)	שמעו דבר ה'	ירמיהו, (ב', ד'-כ"ח), סיום האשכנזים: (ג', ד'), סיום הספרדים: (ד', א' - ב')	מסעי ⁹
(ג)	חזון ישעיהו	ישעיהו, (א', א'-כ"ז).	דברים
(1)	נחמו נחמו	ישעיהו, (מ', א'-ל"א).	ואתחנן
(2)	ותאמר ציון	ישעיהו, (מ"ט, י"ד) - (נ"א, ג').	עקב
(3)	עניה סוערה	ישעיהו, (נ"ד, י"א) - (נ"ה, ה').	ראה
(4)	אנכי אנכי	ישעיהו, (נ"א, י"ב) - (נ"ב, י"ב).	שופטים
(5)	רני עקרה	ישעיהו, (נ"ד, א'-י').	כי-תצא
(6)	קומי אורי	ישעיהו, (ס', א'-כ"ב).	כי-תבוא
(7)	שוש אשיש	ישעיהו, (ס"א, י') - (ס"ג, ט').	ניצבים

הסידור הקבוע שאותו תיקנו חז"ל מעלה שאלה בדבר משמעותו וסיבתו של קביעות זו, ושאלה זו היא שהניעה אותי לחקור אחר משמעותו של סדר זה ומהווה הבסיס הרעיוני שעליו נח עבודה זו:

- ← מה גרם לחז"ל לסדר את נבואות הנחמה, 'שבע דנחמתא', כפי שסידרו?
- ← מה מורה היחס בין נבואות הנחמה לנבואות הפורענות, 'תלתא דפורענותא'?

חילקתי את השיטות השונות המסבירות את משמעות סדר ההפטרות לארבעה קטגוריות: בפרק הראשון אציג את שיטת התוספות, המצטט את הפסיקתא, והסוברים כמותו, שטוען שסדר הפטרות הנחמה "הולכות ומשתבחות" כלשונו. בפרק השני אראה שיטה ספרותית המתארת את תהליך מהלך ההפטרות כסיפור בהמשכים, שהוצגה במלואה לראשונה על ידי האבודרהם. בשני הפרקים הראשונים הדעות התייחסו בסברתם רק לשבעת נבואות הנחמה. בפרק השלישי אסביר את הרעיון שהובא על ידי המקובלים בעלי החסידות והיא להקביל את ההפטרות לעשרת הספירות. בתחילת הפרק הרביעי והאחרון אציג שיטה המקבילה הפטרות לעצמן- הפטרות הפורענות להפטרות הנחמה. ממילא בשני הפרקים האחרונים התייחסו הדעות לכל עשרת ההפטרות (הפורענות והנחמה) יחדיו. לסיכום הפרק הרביעי, בהקשר להקבלת ההפטרות לעצמן, אביא דעה הטוענת, כנגד דעת התוספות והטור, שכבר ראינו במבוא, שדווקא אפשר וצריך להקביל את ההפטרות לפרשות השבוע.

סידרתי את הפרקים על-פי סדר זה משום שזהו סדר שבו הופיעו החלוצים לכל דעה: בעלי התוספות חיו בין המאה ה-12 למאה ה-13 לספיה"נ, וציטטו הפסיקתא. האבודרהם כתב את ספרו במאה ה-14 לספיה"נ. הראשון מבעלי החסידות המוזכרים כאן חי במאה ה-18 לספיה"נ, הוא הבעל האוהב ישראל- רבי אברהם שמואל השל. האהבת ציון שהביא את הדעה הסוברת להקביל בין הפטרות הנחמה לפורענות מתוארך לתחילת המאה ה-20, והדעה האחרונה המובאת היא דעתו של הרב שביב שפרסם מאמרו בתשנ"ח¹⁰.

כולי תקווה כי מאמר זה ישפוך קצת אור על סיבת הסדר של ההפטרות ותחבר אותנו עם עומק הרעיון של הגאולה הקריבה, שהיא בעצם כל כוונת תקנת חז"ל של קביעת הפטרות הנחמה לאחר הפטרות הפורענות. יהי רצון שנזכה לחזות במשיח צדקנו בבואו לבשר לנו על קץ גלותנו, שלאחר ראשית צמיחת גאולתנו אנו עדין אבלים אל מחסורינו, שיבוא במהרה בימינו בניין בית המקדש כמאמר הפסוק: "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון" (ישע' נב, ח).

⁷ במהלך העבודה אזכיר לעיתים קרובות, הן על ידי ציטוט מקורות והן בהסבר שלי אותם, את ההפטרות בעיקר על-פי המילים הראשונות שלהן. על מנת להקל על ההבנה ועל הימצאותן של הקורא הוספתי סימון לכל הפטרה כפי שמופיע בטבלה.

⁸ לעיתים פרשת מסעי מצטרפת לפרשת מטות. במקרה זה, הפטרת הפורענות הראשונה נקראת לאחר פרשת פינחס, וההפטרות הפורענות השניה נקראת לאחר מטות-מסעי. בכל מקרה סדר ההפטרות נשמר, וכולם נקראים בפועל.

⁹ עוד סיבה ישנה המאיימת לשבור את סדר קריאת ההפטרות הנ"ל הוא מקרה שבו שבת היא בראש חודש או בערב ראש חודש, הן בראש חודש אב והן בראש חודש אלול. ההלכה פוסקת בכל שאר ההפטרות שהפטרות שבת ראש חודש או שבת ערב ראש חודש דוחה את הפטרת השבת הרגילה. אך בהפטרות אלו (הפורענות והנחמות) נחלקו הפוסקים. מפשט השו"ע והרמ"א באו"ח, ס' תכ"ה, סע' א'-ב', אין דוחים את ההפטרות הנחמה ("עניה סוערה"³) - בראש חודש אלול) והפורענות ("שמעו דבר ה'"²) - בראש חודש אב) עבור הפטרת "השמים כסא" לשבת ראש חודש והפטרות "מחר חודש" לערב ראש חודש. ניתן לעיין בשו"ת דברי מלכיאל חלק ג סימן כז המסכם את הדעות בנושא.

¹⁰ לכתחילה ניסיתי לסדר את פרקי העבודה על פי סדר הפרד"ס, כאשר הפרק הראשון- 'הולכות ומשתבחות' הוא כנגד הפשט, הפרק של הסיפור בהמשכים של האבודרהם הוא כנגד ה'דרש' והפרק של החסידות הוא כנגד ה'סוד'. באשר לפרק הנוסף, המתאר את ההקבלות השונות בין ההפטרות להפטרות שונות או לפרשות, הוא היה מקבל את המקום של ה'רמז'. רעיון זה היה יכול להסתדר רק בדוחק רב משום שאין המשמעות המקובלת לשיטת ה'רמז' 'הקבלה', אלא לימוד על ידי גימטריה. לכן בסופו של דבר סידרתי הפרקים על-פי סדר אמירת הדעות.

פרק ראשון - הולכות ומשתבחות

התוספות ממסכת מגילה שהובא במבוא, תירץ תשובה לשאלה על סדר הפטרות הנחמה: "...ולפיכך מקדימין 'עניה סוערה' (3) קודם 'רני עקרה' (5) דרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר..."¹¹. בעל התוספות לא פירט מתוך הטקסט של הנביא, ולא נתן דוגמאות לכך שקיטעי הנחמות אכן הולכות ומשתבחות אלא הציג את דעתו בפשטות- שישנה תכונה באופי הטבעי והראוי של סדר הנחמות- להיות הולכות ומשתבחות¹².

ניתן להסיק מדבריו כי הוא סבר שראוי היה שהפטרות הנחמה תבואנה על פי הסדר הכרונולוגי של הפרקים בספר ישעיהו. כשהוא לא קרה, ממילא נולד אצלו הצורך להוסיף ולהסביר את השינוי מהסדר הכרונולוגי, כפי שעשה¹³. סברה זו של בעל התוספות אכן ייחודית משום שאין לה בסיס הגיוני. לעולם לא נטען כי יש צורך לקרוא את הפטרות כפי שקוראים את הפרשות- לפי הסדר הכרונולוגי. אדרבא, ברוב תקופות השנה אין שום התאמה כרונולוגית לסדר הפטרות. הן בזמנים שקוראים את הפטרות 'מענין הפרשיות דומה בדומה'¹⁴, והן בזמנים המיוחדים יותר שקוראים הפטרות 'לפי הזמן ולפי המאורע'¹⁴, אין שום הווא אמינא שהפטרות יהיו בסדר כרונולוגי כפי שהן מופיעות בספרי הנביאים.

א. דעת בעל 'מחזור ויטרי'

בעל מחזור ויטרי רואה דרוג מעין זה בסדר הפטרות ואף מסביר צורך לדירוג זה במילים שהובאו ככותרת משנה להסברו לעניין: "כדרך המנחמים לנחם מעט מעט"¹⁵.

משמע מדבריו שבנין הנחמה בנוי רבדים והוא מתחזק והולך. הרעיון המובא על ידי בעל 'מחזור ויטרי' הוא בעצם שינוי טבע פשוט במציאות שדרך הנבואות להיות משתבחות- שכן דרכם של המנחמים לנחם. המשל שמובא בתחילת דבריו מסביר שכשאדם נמצא במקום שפל וירוד הוא אינו מסוגל להפנים ולקבל שהמציאות עתידה להשתנות כל כך מהר, כמו עני מרוד שמודיעים לו שלמחרת הוא עתיד להיות מלך. כך גם בנמשל- אדם שאבל ומדוכדך אינו יכול לקבל מציאות משמחת כל כך מהר. חוץ מהצורך עצמו להתאבל הוא מרגיש צורך לדבוק במציאות הריאלית, היציבה ומוכרת שסובבת אותו. לכן אם יאמרו לו שהמציאות עתידה להתהפך לגמרי מרע לטוב, מגלות לגאולה, הוא לא יוכל לקבל זאת ולא יאמין לדבריהם, שהרי נקודת מבטו בהווה, ושקוע הוא כל כולו באבל ובצער.

בהמשך דבריו, בעל 'מחזור ויטרי', מתאר איך על ידי התהליך של שבעה נחמות, עם ישראל מצליחים להתרומם מתחושת האבל על הגלות שנשלחו אליו, אל התקווה שהוא עוד עתיד לקום בגאולה. בשתי הפטרות הראשונות, ובעיקר בשנייה (2) עולה השאלה- האם הקב"ה עזב את עם ישראל?¹⁶ והתשובה שמובאת שם, שהוא הדבר שמתחיל את תהליך הנחמה- שהקב"ה לא עזב אותה, אלא רק הפך את ארצה לחרבה. לאחר מכן בהפטרה השלישית כתוב: "עֲנֵה סֶעְרָה לֹא נִחַמָה" (3)¹⁷, וברביעית כתוב "אֲנֹכִי אֲנֹכִי הוּא מְנַחֵמְךָ" (4). משמע שבין הפטרה השלישית לרביעית חלה מהפך הנחמה. מכאן ועד סוף הפטרה השביעית הקב"ה משמח את עם ישראל בסדר עולה: מ'רני עקרה' (5)- שלמרות שהיא עקרה יש לה על מה לרונ ולשמוח, דרך 'קומי אורי' (6)- המבטא את הקימה עצמה מהשאלו לאורה, ועד 'ל'שוש אשיש' (7)- המציג את הששון והשמחה של עם ישראל כדבר פשוט וטבעי בשלב זה.

כשהרב שמחה מויטרי כתב בהסברו "ועד כאן ניחמה נביאים, מיכן ואילך הוא מנחמה". ניתן לסבור שהתכוון לדייק את ההבחנה הזאת מתוך לשון הנבואה- אם הנביא מתייחס לעצמו במאמרו לעם, או אם

¹¹ שמצד הסדר הכרונולוגי באים הם אחד אחרי השני בסדר ההופכי, כפי שמובן על פי הטבלה במבוא.

¹² ראוי גם לציין שבעל התוספות התייחס רק לסדר הפטרות הנחמה בלבד, כאילו רק הם טעונים הסבר, ולא התייחס כלל לנבואות הפורענות, הקודמות להן. נוכל לראות הסבר של גישת "הולכות ומשתבחות" גם בגישה המוצגת הפרק השני- סיפור דרך מהלך הפטרות.

¹³ הסדר הכרונולוגי אכן נשמר לאורך כמעט כל הפטרות הנחמה, פרט לאחד, שעל פיו הוא אכן מתרץ את ההסבר שלו. (ראה עפ"י הטבלה). דבר זה, שינוי סדר כרונולוגי רציף לאורך תקופה מסוימת של שבתות, ולמרות הסטייה היחידה, כשלעצמו הוא אכן מאוד ייחודי.

¹⁴ כלשון הטור המובא במבוא.

¹⁵ ר' שמחה מויטרי היה מתלמידיו של רש"י, והוא כתב פירושים ופסקים המיוחסים לרש"י על התפילה, שרוכזו בספר שכונה 'מחזור ויטרי'. מהדורת מכון אוצר הפוסקים, ירושלים תשס"ד, עמ' תקפב-תקפד.

¹⁶ כמובא בתחילת הפטרה השנייה, בישעיהו מט, יד-טו: "וְתֹאמַר צִיּוֹן עֲזַבְנִי יְקֹקֵךְ וְאֲדֹנָי שְׁכַחְנִי: הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עֹלָה מֵרַחֵם בֶּן בִּטְנָה גַם אֵלֶּה תִשְׁכַּחַנָּה וְאֲנֹכִי לֹא אֶשְׁכַּחְךָ:"

¹⁷ היא הפטרה שיצאה מכלל הסדר הכרונולוגי והוקדמה.

הוא מתבטל ביחס לדברי הקב"ה. עם זאת הייתי מוסיף שניתן לראות רמז לשיטת ה'סיפור' המופיעה בפרק השני במאמר זה.¹⁸

ב. הסברו של רבי חיים דוד הלוי בספרו 'תורת חיים'

בספר 'תורת חיים' של רבי חיים דוד הלוי,¹⁹ בדרוש שלו על עניין "שבע דנחמתא", הוא מסביר שדברי הנביאים שנתפרסמו נצרכו לדורות הבאים. קל וחומר שנבואות הנחמה של הנביא ישעיהו המדברות על הגאולה העתידה, וודאי לא נתקיימו בימיו. לכן מן ההכרח שהיו מוכוונות לכתחילה לתת לעם ישראל כלים להתמודדות מול הגלות הארוכה ולהתכונן לגאולה העתידה, שאילולי הצורך בנבואה לעתיד לבוא היא לא הייתה נכתבת.²⁰

הוא מסביר שזו הסיבה שהתקינו חז"ל לקרוא את הנבואות הללו בציבור כהפטרות לאחר תשעה באב. חז"ל ידעו שיהיה צורך לעם ישראל להשכיל ולהפנים מהתבוננות המנחמות של הנבואות על מנת להתעודד במהלך הגלות הארוכה עד ימינו אנו, ולהכין אותם לקראת הגאולה העתידה. הרב חיים דוד הלוי מנתח את תוכנם של כל שבעת הפטרות הנחמה ומראה איך בכל הפטרה ישנה רעיון מרכזי המלמד תובנה מהותית מסוימת הנצרכת לעם ישראל לאורך הדורות ועד לימי הגאולה העתידה. להלן טבלת סיכום דבריו:²¹

ההפטרה	לשם מה נדרש הנבואה לדורות? - הסברה ופסוק המוכיח אותה	הרעיון המקבץ
נחמו נחמו(1)	נחמה נגד הייאוש מהירידה הרוחנית והחברתית של ישראל- ולמרות הירידה "דבר אלוקינו יקום לעולם" (ישע' מ, ח).	נחמה כנגד ייאוש מדברים הקשורים לגאולת כלל ישראל, החל מהמובן הרוחני וכלה במובן הגשמי.
ותאמר ציון(2)	נחמה נגד הייאוש מאורך הגלות ומאבדן פיסיו של עם ישראל- ישראל יגאל ויתרבה כנגד חוקי הטבע. "כִּי אֶחָד קָרָאתִי וְאַבְרָכָהּ וְאַרְבֶּהָ" ²³ .	ישראל, החל מהמובן הרוחני וכלה במובן הגשמי.
עניה סוערה(3)	נחמה נגד הייאוש מעוצמת כוח האויב ועושרו, הן במישור הפיסי והן במישור הפוליטי- אויבי ישראל הקמים ללא ציווי אלוקי, יפלו. "מִי גֵר אֶתָּךְ עֲלֶיךָ פּוֹל" (ישע' נד, טו); וכלכלה לא תחסר לישראל מאת ה'. "וְכָל גְּבוּלְךָ לְאַבְנֵי חַפֵּץ" (שם שם, יב).	ישראל, החל מהמובן הרוחני וכלה במובן הגשמי.
אנכי אנכי(4)	רגיעת הספק שמא יגרום החטא ולא יוכלו להיגאל ללא תשובה שלמה (שהיא קשה או בלתי אפשרית)- "חינם נמכרתם ולא בכסף תגאלו" ²⁴ .	יישוב חששות על חוסר שלמות גאולת ישראל הנצחית, במובן רוחני ואז הגשמי.
רני עקרה(5)	יישוב החשש לחוסר האפשרות לשוב לארץ ישראל עקב קטנות שטחה- שטח ארץ ישראל תגדל, יותר מגבולותיה המקראיות, ²⁵ ויותר מההבטחה לאברהם, ²⁶ על-פי הבטחת משה ²⁷ . "הרחיבי מקום אהלך" (ישע' נד, ב).	יישוב חששות על חוסר שלמות גאולת ישראל הנצחית, במובן רוחני ואז הגשמי.
קומי אורי(6)	תיאור גאולת ישראל וגאולת העולם כולו המודים באלוקי ישראל, ותומכים במובן הגשמי בעמו. "וְהִלְכּוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִים לְנֹגַהּ זֶרְחֶךָ" ²⁸ .	תיאור גאולת האוניברסאלית והנצחית, במובן הגשמי ואז הרוחני.
שוש אשיש(7)	הוד ופאר הגאולה הרוחנית העתידה שעקרה מלכות ה' בעולם ולבסוף ²⁹ תודת העם לאלוקי שלבסוף רואים איך הכול היה מוכוון לגאולה זו. "בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ הוּא גָּאֵלְם וַיִּנְטֵלְם וַיִּנְשְׂאֵם כֹּל יְמֵי עוֹלָם" (ישע' סג, ט).	תיאור גאולת האוניברסאלית והנצחית, במובן הגשמי ואז הרוחני.

¹⁸ הסיבה שבחרתי להביא דעה זו בהקשר של שיטת 'הולכות ומשתבחות' ולא בהקשר של שיטת ה'סיפור' היא משום שיחסו לשיטה השנייה היא ברמז בלבד לעומת יחסו לשיטה הראשונה באזכור מפורש: "כדרך המנחמים לנחם מעט מעט" עם זאת מוכח מכאן כי יכולה להיות קשר רעיוני בין השיטה הראשונה לשיטה השנייה- הסיבה שיש צורך שהנחמות יהיו הולכות ומשתבחות היא משום שכן דרך המנחמים, לנחם מעט מעט, ומכאן נוכל לספר סיפור על מנחם, הוא הקב"ה שבא לנחם את האבלה, היא עם ישראל. (ראה עוד בפרק הבא).

¹⁹ תורת חיים-הגות מחשבות ודרוש על סדר פרשיות התורה (כרך דברים), מאת ר' חיים דוד הלוי, הרב הראשי וראב"ד לתל-אביב-יפו, תל אביב, תשנ"ג, ע"מ כ"ה-ל"ז.

²⁰ עפ"י מדרש שיר השירים רבה, פרשה ד' על הפסוק "נפת תטופנה שפתותיך כלה", וראה גם בתלמוד הבבלי, מסכת מגילה יד.

²¹ תקצירתי את הרעיונות המרכזיים שעולים במאמרו משום שאין כאן המקום להאריך בניתוח ספרותי של הנבואות.

²² עמודת ה'רעיון המקבץ' נועדה לתת כותרת המאפיינת כל מקבץ הפטרות כפי שיובהר להלן.

²³ ישעיהו נא, ב. נאמר בהקשר של אברהם ושרה. ולענייננו כפי שהולדת יצחק היה מעל חוקי הטבע, כך ריבוי עם ישראל בגאולתם תהיה מעל חוקי הטבע.

²⁴ ישעיהו נב, ג. ועיין גם מחלוקת רבי יהושע ורבי אליעזר במסכת סנהדרין צז:.. עולה משם שנפסק כרבי יהושע שאין צורך בתשובת עם ישראל לשם התרחשות תהליך הגאולה. עם זאת יש הטוענים שהכוונה רק ל'אתחלתא דגאולה' (כפי שאכן קרה עם הציונות החילונית שפעלו וצלחו בהקמת המדינה), אך הגאולה השלימה עדין טעונה חזרה בתשובה, כפי שסבר הרמב"ם (ה' תשובה פ"ז ה"ח).

²⁵ בפרשת מסעי, (במדבר לד, א-טו), ע"ש.

²⁶ בברית בין הבתרים (בראשית טו, יח): "...מִנְהָר מִצְרַיִם עַד הַנְּהָר הַגְּדֹל נְהַר פְּרַת" - חורגות מהגבולות בפרשת מסעי.

²⁷ דברים יא, כד: "כֹּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כָּף רַגְלְכֶם בּוֹ לְכֶם יִהְיֶה מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן מִן הַנְּהָר נְהַר פְּרַת וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם". וזאת עפ"י הסברו של הספרי שם אות כ"ד, ע"ש.

²⁸ ישעיהו ס, ג.

בעצם אנו רואים כפי שפתח הרב, לכל הפטרה בפני עצמה ישנה תובנה ומשמעות ייחודית הנצרכת לעם ישראל לדורות. באשר למשמעות סדר ההפטרות ניתן לראות הדרגתיות לאורך ההפטרות ביחס למהות תוכן³⁰. קודם כל ניתן לראות בדברי הרב כי לפי אופי תוכן ישנם שלושה מקבצים שונים של הפטרות- שלושת הראשונות (1,2,3) וארבעת האחרונות, המתחלקות אף הן לשתי ראשונות (4,5) ושתי אחרונות (6,7)³¹. להלן המהלכים השונים בנחרזים לאורך כל ההפטרות המשפיעים על סיבת סידורן³²:

- מהלך המסביר את סדר הנבואות מהפרט לכלל- בחמשת ההפטרות הראשונות היחס הוא לגאולת עם ישראל, ושתי ההפטרות האחרונות ההתייחסות היא לגאולת העולם (גאולה אוניברסאלית).
- מהלך העובר להתייחסות לגאולה העתידה כגאולה נצחית לעומת מהלך אקראי שאינו קבוע- שלושת ההפטרות הראשונות מתייחסות רק לתהליך הגאולה עצמה ולא לנצחיותה, וארבעת ההפטרות האחרונות מתייחסות לתהליך הגאולה כמהלך נצחי שתשמר לעולמי עד.
- מהלך המבדיל ביחס הנביא לעם³³ - בשלושת ההפטרות הראשונות היחס אל העם הוא כמנחם לאבל המדוכדך, ונועד לתמוך בעם כנגד ייאוש (מבלי לייזום עדין להפיח תקווה). בשתי ההפטרות הבאות היחס בא להרגיע חששות שונות של העם, אשר, כביכול, כבר התרומם מעט מדכדוך אבלותו ויכול להתייחס אל העתיד היותר רחוק, ולתכנן קדימה, לקראת הגאולה. בשתי ההפטרות האחרונות פעולת הנביא הוא פשוט לתאר לעם את גדולת הגאולה מבלי להתייחס כלל לאבלותם. הגאולה אז מצטיירת בעיני העם כאילו היא ממש מוחשית וקיימת, ורק נשאר לצפות לה, לזרז אותה ולשאוף לבואה.
- המהלך הרביעי והאחרון שניכר היא המעבר מהגאולה הגשמית והחומרית לגאולה הרוחנית והנשמתית³⁴, או להפך. מהלך זה קצת יותר מורכב ומשתנה בין מקבץ הפטרות למשנהו. בשתי המקבצים הראשונים (חמשת ההפטרות הראשונות, בתוך כל מקבץ בפני עצמו) המהלך עובר מהמימד הרוחני למימד הגשמי, כאילו העם מתאושש מהיציאה לגלות. הדברים הראשונים שמדאיגים אותו הם קודם כל קשורים לפן הרוחני של החיים, שהיה עיקר טרם הגלות, ורק לאחר מכן הם חושבים על הצורך להסתדר גם במובן הגשמי בגלות עצמה. לעומת שתי המקבצים הראשונים, במקבץ השלישי, הכולל את שתי ההפטרות האחרונות, המהלך הוא הפוך- קודם כל ישנה יותר התייחסות למימד הגשמי ורק לאחר מכן הנביא מתייחס בעיקר למימד הרוחני. דבר זה יכול ללמד על התרוממות העם מהעצבות והאבלות שהיו שרויים בו עקב הגלות, למקום המצפה ושואף להתגשמות הגאולה העתידה, כאשר בניית הארץ השוממה מבחינה גשמית היא קודמת לבנייתה מבחינה רוחנית, למרות שהאחרונה היא העיקר³⁵.

עוד אוסיף ואציין שלעומת ה'מחזור ויטרי' המתייחס לכותרת הפטרה (הפסוק הראשון על מילותיו) כמעיד על תוכנו, הרב חיים דוד הלוי מנתח, מפרט ומתייחס לנושאים העולים מתוך התוכן של כל הפטרה.

ג. סיכום הפרק

רעיון השיטה 'הולכות ומשתבחות', שהוזכרה בתוספות, בעצם טוענת כי ישנה התאמה רעיונית המתעצמת לאורך סדר ההפטרות. התאמה זו תלויה בתוכן המילולי של הפטרות (או כותרותיהן). זה שאופי הנחמה הולכת ומתעצמת דומה ליכולת האנושית להתנחם. דבר זה אנו למדים מדברי ה'מחזור ויטרי': "כדרך המנחמים לנחם מעט מעט", וניתן למצוא לכך רמיזות אף בספר 'תורת חיים' על-פי ההתכללות ההולכת וגדלה בעמודת 'הרעיון המקבץ' ואף בין כל הפטרה בודדה בפני עצמה לחברתה הבאה אחריה.

²⁹ בשלושת הפסוקים האחרונים של הפטרה- ישעיהו סג, ז-ט.

³⁰ אותן סימנתי בעמודת 'הרעיון המקבץ'.

³¹ הרב במאמרו הבדיל בין מקבץ למקבץ על ידי כתיבת הקדמה קצרה למקבץ בהמשך דבריו. ההקדמה הראשונה התייחסה לנצחיותה של הגאולה העתידה- גאולת עולמים- המופיע בארבעת הפטרות האחרונות, וההקדמה השנייה התייחסה לכלליותם (לאוניברסאליות) של שתי הנבואות האחרונות.

³² שתי המהלכים הראשונים הן מתוך הבנה ישירה מדברי מאמר הרב, ושאר המהלכים הן נגזרות הגיוניות לדבריו.

³³ מהלך ששמתי לב אליו מתוך העיון והסכום בדברי רבי חיים דוד הלוי, מבלי שהמחבר התייחס אליו ישירות, עם זאת ניכר בוודאות שאף הוא חילק כך בין נושאי הפטרות.

³⁴ מהלך ששמתי לב אליו רק לאחר הצבת כל הנתונים בטבלה ועיבוד המידע שבו. היא מהלך המהווה חידוש בשיטה המנתחת את התוכן הרעיוני של הנבואות.

³⁵ כפי שאכן ראינו שקרה- הציגונות החילונית היא זאת שיצאה חלוץ לישב את ארץ ישראל השוממה והעמידה את הבסיס החומרי/הגשמי שעליו התבססה התוכן הרוחני שיצקה למצוות ישוב הארץ על ידי הציגונות הדתית, בין השאר. רעיון זה ניתן לראות באזכורים אינספור בדברי הרא"ה קוק זצ"ל, בעיקר בספרו 'אורות'.

פרק שני- סיפור דרך מהלך ההפטרות

שיטה ספרותית נוספת שבאמצעותה הסבירו חלק מהמפרשים את הסדר של ההפטרות היא המשלת משל, שיכולה לבוא לידי ביטוי בהשוואת שבעת הנחמות לבחינות שונות במציאות או בהלבשת הנבואות על סיפור מקרה. במקרה של סיפור, טקסט ההפטרות מסמל את החלקים השונים שבסיפור, והשלמת כל שבעת ההפטרות מספרות למאזינים, יושבי בית הכנסת, סיפור אחד שלם בהמשכים. ניתן להגיד כי שיטה זו מבטאת בפועל, באופן מעשי, את השיטה המובנת בפרק הראשון, וכמו השיטה המובאת בפרק הראשון, 'הולכות ומשתבחות', ישנה התייחסות רק להפטרות הנחמה.

א. שבעת הזקוקים לנחמה באגדות הר"י אבן שועיב

במדרש ר"י אבן שועיב על פרשת פנחס, אינו מתייחס לסדר הנחמות אלא לכמותם, ומסביר שחז"ל תקנום כנגד שבעה עניינים הצריכים נחמה.³⁶

לא רק אנחנו, עם ישראל, סבלנו בגלות הנוראה, וצריכים שינחמו אותנו. כל סיפור גלותנו מבוסס על רעיון המרחק בין כנסת ישראל לקב"ה. אנו, בעוונותינו לאורך השנים (החל מאדם הראשון), מהווים הגורם הגלוי העיקרי למרחק זה, אלא שהדמויות המייחלות לתיקון המציאות הזאת כוללות יותר דמויות מעם ישראל לבדם.

(1)- ראשון מביא הר"י אבן שועיב את הקב"ה בכבודו ובעצמו המחכה להשכין את שכינתו בתוכנו שהרי השכינה בגלות ומצטער בצערנו, ככתוב "בכל צרתם לו צר" (ישע' סג, ט), ו"עימו אנוכי בצרה" (תהי' צא, טו), וזאת למרות שהוא גרם לחורבן וסיבב את הסיבות שתוצאותיהן הגלות הנוראה.³⁷

(2)- שנית מוזכרת רוחו של משיח שמצפה כבר להגיע, ומתאחר בעוונותינו.

(3)- שלישיית מוזכרים אבותינו, אברהם, יצחק ויעקב, המצפים לגאולתנו לפי שכתוב בפסוק "והשיב לב אבות על בנים" (מלכי ג, כד), ולכן הם גם צריכים לנחמה.³⁸

(4)- רביעית מביא הר"י אבן שועיב את עצמנו- היהודים, הם בני יהודה ובנימין שגלו בגלות בבל, ואליהם כמובן צירף את שאר עשרת השבטים המפוזרים מקצה הארץ עד קצה הארץ- וביחד כלל ישראל בשלמותו מחכה ומצפה לגאולה, וממילא זקוק לנחמה על שנים מרובות של גלות נוראה.

(5)- חמישית מוזכרת ארץ ישראל המחכה להיגאל, גאולת קרקע, ובתוכה. באופן של מעלין בקודש מובא שישיית...

(6)- ירושלים על חרבותיה המשולה לאלמנה שצריכה נחמה על הפרדות בעלה ממנה. עוד, באופן של מעלין בקודש מובא שביעית בקל וחומר...

(7)- על אחת כמה וכמה ההיכל המקודש שעדיין לא זכה להיבנות זקוק לנחמה על חורבנה, וזאת על ידי היבנותה.

בעצם כל הפטרה באה כנגד עניין במציאות שנצרך לנחמה לאחר גלותנו.³⁹

ב. שאלת בעל הלבוש

הלבוש, בדומה לר"י אבן שועיב, בפירושו לשולחן ערוך (אורך חיים, סימן תכ"ח, סעיף ח'), הביא בשם המדרש משל של שבעת קטעי נבואות הנחמות של ישעיהו הנביא לגולים שחוזרים מגלותם.⁴⁰ במשל, הגולים הם מלך שנשבה עם בניו וחתניו, ונשארה המלכה שכולה וגלמודה שנים רבות. לאחר מכן משרים לה על חזרתם של קרובותיה לפי הסדר הבא: בניה(1), בנותיה(2), כלותיה(3), חתניה(4), אחיה(5), אחיותיה(6) ולבסוף המלך(7) בעצמו, ורק אז מסכימה להתנחם. הנמשל הוא שהמלך הוא הקב"ה, עם ישראל הם קרוביו השונים, והמלכה היא ירושלים.

³⁶ דרשות ר"י (יהושע) אבן שועיב, מתוך פרויקט השו"ת עפ"י מהדורה מתוקנת שנדפסה ע"י הרב זאב מצגר, ירושלים תשנ"ב.

³⁷ שהרי הוא שולט ומשגיח בכל, וכל מן דעביד לטב עביד, ודבר זה מוכר ואין כאן המקום להאריך.

³⁸ והרי על רחל אימנו נאמר במפורש "קול בְּרָמָה נִשְׁמַע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רַחַל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהַנְחִים עַל בְּנֵיהָ כִּי אֵינָנוּ:" (ירמ' לא, יד). ובדאי שאין הכוונה לרחל בחייה. ועוד שלפי רש"י (בראשית מ"ח, ז') נקברה על אם הדרך בבית לחם, ולא עם שאר האבות במערת המכפלה, על מנת לצפות לשובם של בניה מהגלות.

³⁹ עם זאת, הר"י אבן שועיב אינו מסביר את סיבת סדר ההפטרות, שזה מטרת העבודה, אך הוא משתמש בשיטת המשל ובעצם הוא מהווה בעבודה זו מעין הקדמה להצגת השיטה. בדיעבד, נוכל אולי לתרץ שכתב את סדר העניינים הזקוקים לנחמה לפי סדר ההפטרות (לפי הסדר שהסברתי את דבריו) ואף למצוא לזה סימוכין מתוך הכתובים, אך משום שהוא השאיר עניין זה סתום, לא אבוא אנוכי (הקטן) להלביש את דבריו על שאלת עבודה זו.

⁴⁰ פירוש ה'לבוש מלכות' של ר' מרדכי יפה על השו"ע או"ח תכ"ח סע' ח', פראג שפ"ג, עמ' קכ ע"ב.

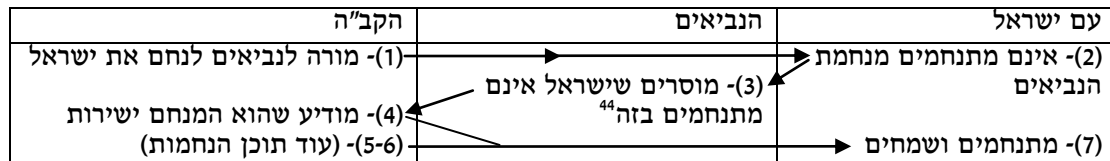
עם זאת הלבוש בסופו של דבר שואל בדבר משמעות סדר ההפטרות, דבר שסקרנותו התעוררה כלפיו עקב השינוי בסדר הכרונולוגי של ההפטרות, כפי שקרה לתוספות. על מנת לנסות לתרץ את סדר ההפטרות הלבוש מצטט את דברי האבודרהם.

ג. דו-שיח אלוקי- תשובת האבודרהם

רבי דוד ב"ר יוסף אבודרהם כתב ספר הלכות מנהגים ופרושים על התפילה בשם 'ספר אבודרהם'. שם הוא מספר סיפור כל הקורות עם העם היושב בגלות וממתין להינחם ולהיגאל, וזאת על-פי הכותרות של הפטרות הנחמה, לפי סדר קריאתן כמובן⁴¹. ההפטרה הראשונה המתחילה במילים "נחמו נחמו עמי"⁽¹⁾, היא בעצם בקשה של הקב"ה לנביאים לנחם את עמו ישראל. על נחמה זאת של הנביאים, משיבים ישראל שהם חשים שהקב"ה עזב אותם, במילים שפותחות את ההפטרה השנייה: "ותאמר ציון עזבני ה'"⁽²⁾, ובעצם אינם מתפייסים מנחמת הנביאים. הנביאים אז פונים חזרה לקב"ה בהפטרה השלישית המתחילה במילים "עניה סוערה לא נוחמה"⁽³⁾ ומדווחים את חוסר התפייסותם של ישראל לקב"ה. אז הקב"ה כביכול פונה ישירות לישראל, בהפטרה הרביעית במילים "אנכי אנכי הוא מנחמכם"⁽⁴⁾, ומודיע שבאמת הוא המנחם ושהוא לא עזב את עמו ישראל. לאחר מכן ממשיך לנחם בהפטרה החמישית ("רני עקרה לא ילדה"⁽⁵⁾) שם מתייחס לאבלותם) והשישית ("קומי אורי כי בא אורך"⁽⁶⁾) שם מעודד לקום ולשוב לאיתנם). על קבלת הנחמות הללו מהקב"ה משיבה כנסת ישראל בפתיחת ההפטרה השביעית "שוש אישי בה"⁽⁷⁾, משמע כי קיבלו הנחמות ושואפים לחזור ולשמוח בקרבתם המחודשת לקב"ה.

ההסבר זה, המובא בספר אבודרהם, והמצוטטת בלבוש, בעצם מציג את סדר ההפטרות כמעין דו-שיח בין הקב"ה לבין ישראל ונביאיהם⁴² (הוא ישעיהו, שמנבא את הנבואות הללו), בכך שכל הפטרה זה צד מסויים שמביע דעה ביחס לנאמר כלפיו קודם, בעניין הנחמה שהקב"ה מנסה לנחם את עם ישראל לאחר הגלות הארוכה⁴³. כל קטע נבואה, וביתר דיוק, כל כותרת של נבואה (המילים הראשונות שלה) מייצגת צד בדו-שיח, כך שלאחר שבעה שבתות הוצג כל הדו-שיח עד לקבלת הנחמה בצורה שלמה על ידי עם ישראל.

תרשים הזרימה שלהלן מתארת את מהלך הדו-שיח המובא בהפטרות על-פי פירושו של האבודרהם:

הסבר זה מזכיר את הפיוט המיוחסת לעדה הספרדית⁴⁵, ונכתבה על ידי ר' ישראל נג'ארה, שכתבה בצפת במאה ה-16, היא "יעלה יעלה"⁴⁶. הפיוט המתאר, אף הוא, דו-שיח בין הקדוש-ברוך-הוא לבין עם ישראל בעניין משך הגלות הארוכה וקירוב הגאולה.

⁴¹ 'בספר אבודרהם- סדר הפרשיות וההפטרות', מהדורת 'אבן ישראל', ירושלים תשנ"ה, עמ' שלט-שמ.

⁴² בספר מועדי קודש, מאת ד"ר יצחק אלפסי בהוצאת ירון גולן, תל-אביב, תשנ"ח, ע"מ 354, מובא דרשה של רבי מאיר שפירא מלובלין, הדורש את משמעות סדר ההפטרות בדומה לספר אבודרהם אלא שבמקום הדמות של הנביאים שנשלחים לנחם את עם ישראל, מובא שם שהקב"ה שלח את אומות העולם.

⁴³ כידוע, בזמן התנבאות רוב הנביאים, עם ישראל כלל לא שהה בגלות, אלא רק קיבל נבואות חורבן מפי אותם נביאים. נוצר סוג של סיטואציה ש"הפה שאסר הוא הפה שהתיר", או בצורה יותר מדויקת לעניינינו- "הפה שהגלה/החריב הוא הפה שגואל/מנחם". מתוקף אמירת הנביאים (בעיקר ירמיהו) שניבאו את הגלות, עלה צורך לנבא אמירה מנחמת (בעיקר ישעיהו), ע"מ להשריש תיקווה לגאולה העתידה עוד טרם שהגלות התרחשה.

⁴⁴ בנוגע לסיבות שונות למה ישראל אינם מתנחמים על ידי נחמת הנביאים עיין בהמשך הפרק.

⁴⁵ שלפי מנהגם שרים פיוט זה בעליה לתורה לאבי הבת שנולדה, מתוך הרעיון ששרים לכבוד הלידה המחודשת של כנסת ישראל, התופסת את המקום הנשית- היא הרעיה, מול הדוד- הוא הקב"ה.

⁴⁶ יעלה יעלה בואי לגני הגן רמון פרחת גפני.
בקשת ישראל מהקב"ה לגאולה:

בוא דודי יחיש צעדי ויאכל את פרי מגדיו,
תשובת הקב"ה לישראל:

שובי אלי, את בת אהובה שובי אתי, ואני אשובה,
שאלת ישראל להקב"ה על הגלות:

רעי, דודי, נפשי פדית ולבת מאז אותי קנית,
תשובת הקב"ה לישראל שעשה לטובה:

אימתי, לטוב זריתיך ולתהלה ולטוב שריתיך,
בקשת ישראל מהקב"ה לזרז הגאולה:

לוי יהי כדבך, ידי עתה מהר תאסף נדודי,
דברי חיזוק מהקב"ה לישראל על קירבת הקץ:

חזקי רעיה חפץ פנין טוב כי צייץ ישעי רענן ורטב,
ולסיריך אכרות ואחטב וחישי אשכל לך את סגני.

1. הסבר ה'אהבת יונתן' את מהלך משל הדו-שיח של האבודרהם

ישנם כמה מקורות נוספים המזכירים את הפירוש של ה'אבודרהם', והם מציגים תהייה שדורשת בירור, על הסיפור מקרה עצמו שמוצג שם: למה ישראל אינם מתרצים ומתנחמים כאשר הם מקבלים את בשורת הנחמה מהנביאים?

ר"י אייבשיץ בשם אביו, בספרו 'אהבת יונתן' נתן הסבר לקושיה זו⁴⁷. לדבריו הסיבה שמאסו ישראל בנחמת הנביאים היא משום שהנביאים ניסו לנחם את ישראל על ידי כך שהזכירו להם טובות שיגיעו להם בעולם הזה, והרי הנביאים בנבואתם הזכירו את ימות המשיח⁴⁸, שעתידיה להתרחש עוד בעולם הזה. כנסת ישראל אינה מרגישה כי הייסורים שעברה בגלות משתווים בערכם לטובות של העולם הזה, על אף מעלתם של ימות המשיח, וזאת לעומת טובות העולם הבא שהם לעילא ולעילא מהטובות של העולם הזה.

כל זאת יובן על-פי ההבנה שהטובות והשפע של העולם הזה טבועים הם עדין בעולם החומר המוגבל והמצומצם, וממילא תמיד יהיה מעורבב בהם סיגים של רע. לעומתם בטובות העולם הבא, שכל ביטוי שלהם הוא ברוחניות ומחוברים באופן ישיר יותר לקב"ה, טוב ה' מתגלה בהם ביתר בהירות. ואולי זוהי הסיבה שנביאים אינם מתנבאים אלא לימות המשיח- משום שהם שייכים לעולם הזה של החומר ממילא הם אינם יכולים לחזות מציאות שהיא מנותקת לגמרי מעולם החומר. בעניין זה הוא מזכיר את הפסוק: "עין לא ראתה א-לוהים זולתיך" (ישע' סד, ג), המופיע אף בגמרא (ברכות לד:) בעניין זה.

לפי זה, כאשר הקב"ה אומר "אנוכי אנוכי הוא מנחמכם..."⁽⁴⁾, בנבואה הרביעית, עם ישראל מתחילים לקבל את הנחמה שלו, שהרי הקב"ה ודאי יכול להנגיש את המציאות של העולם הבא- הבלתי גבולי, בתוך העולם הזה- הגבולי, משום שהוא עצמו בלי גבול⁴⁹. ממילא המציאות שבאה לידי ביטוי בנבואות האחרונות הוא מציאות של העולם הבא ולא רק ימות המשיח (שכאמור שייכת לעולם הזה), וזה דבר שמיישב את דעתם של עם ישראל, ומצליח בסופו של דבר לנחם אותם.

2. ניסיון הר' דוד פולק להסביר את מהלך משל הדו-שיח של האבודרהם

ישנו ביאור נוסף לסיבה שכנסת ישראל אינם מקבלים את הנחמה מפי הנביאים. ביאור זה מובא בספרו של הרב דוד פולק: "עניינו של יום"⁵⁰, ומוצג אף הוא, בדומה למדרש בספר האבודרהם, באופן של משל, המופיע במדרש שיר-השירים⁵¹. שם מוצג במשל מלכה, שכל בניה וחתניה נשבו לארץ רחוקה, אך היא מתגעגעת בעיקר לבעלה המלך. לכן כאשר מודיעים לה שבניה חזרו או שחתניה חזרו מהגלות, אין היא מתנחמת בזה, ורק כאשר בעלה המלך חוזר אליה היא מוכנה להינחם ולשמוח. כך הנביאים באים בשליחותו לבשר לירושלים/לכנסת ישראל שבניה ובנותיה בדרכם חזרה, אך לא להם היא מייחלת בעיקר, אלא לבן זוגה- הקב"ה, ורק כאשר הוא מגיע בעצמו, הוא מוכנה להינחם. רעיון דומה לזה הצגנו כבר בשם בעל הלבוש.

אך לסברה זאת ישנה הסתייגות מסוימת הקשרה לפסוקים שהמדרש מביא על מנת להוכיח את דבריו. במדרש שיר-השירים מסופר המשל ולאחר מכן הנמשל שלאורכו הוא מביא אזכורים מתוך הפסוקים של ההפטרות על מנת להוכיח את דבריו. את הרעיון שהנביא מודיע על בניה ובנותיה של ירושלים שחוזרים, המדרש מזכיר דווקא את הפסוק מתוך ההפטרה השישית: "בְּיָנֶיךָ מִרְחֹק וְבָאוּ וּבְנֵיךָ עַל צַד תִּתְאַמְנָה:"⁽⁶⁾. לפי הרעיון הראשוני של האבודרהם, משמש ההפטרה השישית כמילות נחמה הסופיות של הקב"ה כלפי ישראל, שמתחילות כבר בהפטרה הרביעית: "אנוכי אנוכי הוא מנחמכם"⁽⁴⁾. דבר זה מעורר תמיהה מובנת על בעל הספר "עניינו של יום", שהרי לפי סברתו סדר הפסוקים אינו תואם את הסיפור.

נצטרך להגיד, שהביאור המופיע במדרש שיר-השירים מתייחס לרעיון שעם ישראל אינם מצליחים לקבל את הנחמה בהתחלה (כפי שמפורש בתחילת ההפטרה השלישית: "עניה סוערה לא נוחמה"⁽³⁾), לא משום שהנביאים הם מבשרי הנחמה, אלא עקב קושי אחר שבגינו הם אינם מסוגלים להינחם. לדעת המדרש רק בהפטרה השביעית מוכח שאכן נוחמו ("שוש אישיש בה' תגל נפשי באלוקי"⁽⁷⁾), והוא אף ציטט זאת.

⁴⁷ מובא בילקוט מעם לועז, (סוף כרך איכה- פרוש לשבע הפטרות דנחמה, מאת שמואל ירושלמי), הוצאת ת. וגשל בע"מ, ירושלים, תשמ"ה, ע"מ ר"ע-רע"א.

⁴⁸ מקורו בבבלי, ברכות לד:- "ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה אלהים זולתיך".

⁴⁹ שאלה שתתעורר בעניין זה הוא איך ישעיהו הנביא (השייך לעולם הזה, המוגבל) הביא את דבריו של הקב"ה (השייך לעולם העליון, הבלתי-מוגבל), בנבואתו? התעסקו בזה גדולי הרבנים ואכמ"ל.

⁵⁰ מהדורת וויינרעב, ירושלים, תשס"ד, עמוד קכ"ו.

⁵¹ בפרק א', על הפסוק: "נגילה ונשמחה בך".

מהבנה זו נראה שלסברתו אין הדיוק של האבודרהם, שהמהפך בנחמה חל בהפטרה הרביעית, הכרחית. עם זאת, הרעיון שלו, שיש דו-שיח בין הקב"ה לנביאים ולעם ישראל, נשמרת. אך, בסופו של דבר נבין שהעניין הספציפי, שההפטרה השלישית שינתה את מיקומה מהסדר הכרונולוגי של הספר, עדין עומדת לפי סברה זו בסימן שאלה. סוף כל סוף, לטענת מדרש שה"ש, כנסת ישראל מתנחמת רק בהפטרה השביעית, וממילא לא היה הכרח לשנות את סדר ההפטרות עבור זה, ובעל ה"עניינו של יום" נשאר בצריך עיון⁵².

3. התנגדות רעיונית כללית לגישת האבודרהם - דרשות הרב זווין

הרב זווין, בספרו 'רסיסי הגיונות לתורה ולמועדים', מביא את הרעיון שמציג האבודרהם, אך הוא עצמו מציג רעיון אחר, ואף הפוך לו לחלוטין⁵³. בסברתו, אין הוא מתייחס לשיטה של הדו-שיח בין הקב"ה לכנסת ישראל, אלא לתוכן הרעיוני שמועבר בו. אם לסברתו דו-שיח כזה קיים, האווירה שעולה ממנו שונה בתכלית - בעיקר התרסה של ישראל כנגד הקב"ה.

בדברי הרב שלמה יוסף זווין הוא מקדים: "...אבל יש אשר חזיון הפוך קורה...". הוא חולק על הרעיון שעולה מתוך הסיפור של האבודרהם, ומציע רעיון אחר, שלדעתו תואמת יותר את המציאות אלא שהיא אינה מתיישבת על רצף ההפטרות⁵⁴. לעומת האבודרהם שמציע שעם ישראל אכן מאמין בקב"ה ורק מחכה לגאולה על ידו, הרב זווין מתאר מציאות של חוסר אמונה בקב"ה וקושי לקבל את אותות מבשרי הגאולה שלו. לגישתו, עם ישראל שקועים יותר מדי בעצמם, ואינם מסוגלים לראות מחוצה להם אל הקב"ה. כמו שעם ישראל היה צריך את זכות האבות ואת משה רבנו על מנת לצאת ממצרים, כך, לטענתו, גם בימינו, עם ישראל אינו יכול להסתמך על זכותו, שלו, אלא שקוע הוא בשערי הטומאה הסותמים את עיניו מלראות את האמת של הגאולה.

כנראה שההבדל במציאות, בתקופה, ובאופן שהרבנים הללו, רבי דוד ב"ר יוסף אבודרהם והרב שלמה יוסף זווין, פגשו סביבם, גרמו לכל אחד מהם להדגיש את הכוונות השונות של הנביא, כפי שקראו אותם מנקודת מבטם. עם זאת, ראוי להדגיש שהרב זווין חולק על דברי האבודרהם, לא מצד הסדר שבו הכוין את המדרש שלו, באופן שיסתדר עם סדר ההפטרות, אלא עם הרעיון המהותי שעומד מאחורי הדבריו. לדעת האבודרהם, עם ישראל רוצים להיגאל, ומחפשים את הקרבה לאלוקות בתור סימוכין שאכן הגאולה תתממש, ולעומתו הרב זווין מתאר מצב של מאיסה בגאולה כזאת הנובעת ממאיסה כללית באמונה בקב"ה.

ד. סיכום הפרק

גם בפרק זה ראינו שישנם גישות שהסבירו את הפטרות הנחמה באופן הסיפורי/ מדרשי/ משלי, על ידי נתינת רשימה של שבעה מהויות כנגד שבעת הפטרות הנחמה, וזאת ללא התייחסות כלל בתוכן הפטרות ובסדר שלהן⁵⁵. ולעומתן יש גישה, שחלוצה הוא האבודרהם, שמסביר את סדר הפטרות על ידי מדרש ומשל העולה מתוך תוכן הפטרות, ואף מחבר אותן לכדי סיפור רציף שלם. לאותו סיפור, על פי גישות שונות, יש מסר לעם ישראל, כל גישה עם המסר שלה, ויש שחולקים על המסר בכללו ומציעים מסר חלופי.

⁵² ניתן אולי לתלות בכך שתהליך הנחמה הוא תהליך ארוך שאף אם אין היא שלמה עד סיומה, בהפטרה השביעית, היא עדין מתקדמת לאורך ההפטרות. מכאן שתהליך הנחמה החלה מההפטרה הרביעית, שהרי סוף כל סוף שינו את סדר הפטרות על מנת להראות כי שלושת הפטרות הראשונות לא הועילו לנחמה, לפי הסיפור של האבודרהם. אך כל זה רק סברה שאין לה בסיס בכתובים.

⁵³ רסיסי הגיונות לתורה ולמועדים, הרב שלמה יוסף זווין, קול מבשר, ירושלים, תשס"ב. ע"מ 296-297. פרשת ואתחנן, פיסקה ד'.

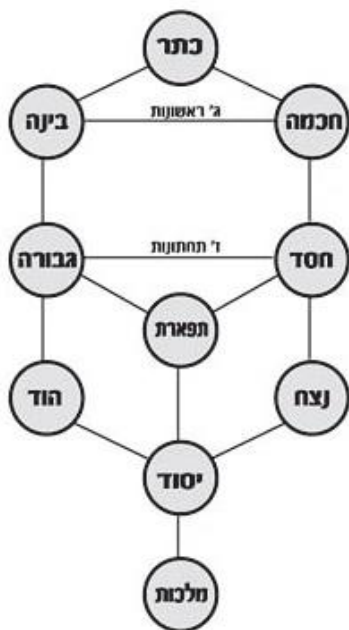
⁵⁴ בדרשה שלו הוא מביא ציטוטים מתוך שלושה הפטרות בלבד: חזון(ג) (שהיא בכלל הפטרת פורענות), נחמו(ו), ואנכי(4), לכן ניכר שאין עניינו לתת סיבה אחרת לקושיית סדר הפטרות אלא רק להקשות על המסר העולה מתוך דברי האבודרהם.

⁵⁵ דעת הר"י אבן שועיב ובעל הלבוש. הם, ממילא, אינם מסבירים את סיבת הסדר של הפטרות.

פרק שלישי- הקבלת ההפטרות לעשר הספירות

בשנים יותר מאוחרות, החסידים, שעניינם היה לקרב ולגלות לכלל אנשי שלומנו את תורת הסוד, הציעו פירושים משלהם לסיבת הסדר של ההפטרות הללו. הם הקבילו את ההפטרות הללו (הן את הפטרות הפורענות והן את הפטרות הנחמה, עשרה במספר), לעשר הספירות.

לפני שנתקדם, ראוי להקדים הקדמה קצרה: לפי חכמי הקבלה ישנם עשרה ספירות המהווים תרשים של השתלשלות העולמות ממציאות אלוקית אחידה עד למציאות של בריאת העולם הזה. לתרשים זה יש כמה נוסחים, ולכל חלק בתרשים ישנו משמעות שונה ובחינות שונות, המוקבלות לכל אחד מרבדי המציאות בעולם הזה ובעולמות העליונים. כל חלק בתרשים נקרא 'ספירה'. בין הספירות ישנם חלוקות למקבצים שונים, אך החלוקה העיקרית ביניהם היא בין הספירות העליונות (המוכנות 'מוחין' או 'שורשים') לבין הספירות התחתונות (המוכנות 'מידות' או 'בנינים'). להלן התרשים:

ב. רבי שמשון דוד פינקוס- שורש מול בנין

בספר המלקט שיחות של רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל⁵⁶ מובא: "בכל פעם שנפגשים במספרים שלוש ושבע, אנו רואים שהענין הטמון בהם הוא שורש כנגד בנין... מתוך ה"שלוש" צומח ה"שבע"..."⁵⁷.

בדבריו הוא נותן כמה דוגמאות לשורש של שלוש שבה כנגד הבנין של שבע, ולבסוף מסכם שאף אצלנו, בהפטרות הפורענות והנחמה ישנה תבנית כזו. לדבריו, הרעיון הזה הוא חידוש משום שזה שהנחמה בנויה על עצם האבלות אינו מתיישב עם הדעת אך עובדה היא ש"מתוך שלושת השבועות של הבכיה והאבילות יצאו ויעלו שבעא דנחמתא עד לשלימות הנחמה".

כוונתו לומר ש"יסוד הנחמה ושורש התקוה היא הבכיה על החורבן". האבלות היא בעצם שורש שעליו מבוסס הבנין של הנחמה השלמה.

א. האוהב ישראל- פורענות היא טוב מסותרת

ניתן לראות אף התייחסות למעלתם של השורשים, שמתבטאים דווקא על ידי פורענות, בספר 'אוהב ישראל'⁵⁸ מאת רבי אברהם יהושע השל ב"ר שמואל מאפטא. הרב השל מתייחס לרעיון שלעתיד

לבוא, כ"א הימים של ימי בין המיזרים יהיו ימים טובים גדולים מאוד, אך בינתיים, בעוונותינו הרבים, עדין אין אנו ראוים להם, וכמאמר הזהר: "טובייהו גניז בגווייהו"⁵⁹. בעצם השפע הטוב הטמון בשלושת השבועות שבין "ז בתמוז ל-ט" באב הוא גדול יותר מהטוב המתגלה בשבעת השבועות שבאים לאחריהן, אלא שהוא טוב סתור וסתום ועתידי להתגלות רק כאשר נהיה ראוים לזה, וממילא לנו נראים השבועות הללו כפורענות, יחסית לשבועות הנחמה.

ג. הסברים המובאים בשיחות הרבי מילובביץ'

בתוך ספרות חסידות חב"ד הענפה מוזכרים העניינים של שבע דנחמתא וג' דפורענותא כמה וכמה פעמים⁶⁰. מבואר בהם ש'תלתא דפורענותא' הן כנגד ג' המוחין, ו'שבע דנחמתא' הן כנגד ז' המידות⁶¹. ז' המידות יונקות את חיותן מתוך ג' המוחין ומתוך כך יש צד שבו ה'ג' דפורענותא' היא למעליותא (חשובה) מהנחמתא.

את עניינן של ה'ג' דפורענותא' ניתן להבין לפי פשטה- פורענות (מאורע קשה). אך ניתן גם לדרוש זאת מלשון 'פירעון חוב' (שחובותינו מול ה' להיות גולים על מעשינו, נפרע), או מלשון 'פרעה דקדושה' (כנראה כוונתו לומר- החלק האלוקי שרודה בנו, כפרעה במצרים, אלא מצד הקדושה והטוב), ש"אתפריעו ואתגליין

⁵⁶ בכרך העוסק בענייני גלות ונחמה שנערך על-פי סרטי הקלטה בתשס"ב בירושלים. עמוד צ"א-צ"ב.

⁵⁷ בהערה אישית אוסיף כי התעניינות בנושא זה, ומה שהוביל אותי לבחור בה לצורך עבודה זו, עלה מתוך תשומת-לב מקרית שלי לתבנית הזאת שהרב פינקוס מעלה.

⁵⁸ מפרויקט השו"ת, על-פי דפוס זיטומיר, תרכ"א.

⁵⁹ שפירושו: "הטוב שלו (של ה') גנוז בעצמו"

⁶⁰ עיקר המקורות שמצאתי היו בספרי השיחות של הרבי האחרון- רבי מנחם מנדל שנאורסון מילובביץ'. משום שאזכורי הנושא הינם נקודתיים ועוסקים בנושא השיחה, ליקטתי את הקטעים הרלוונטיים, וסיכמתי את הנאמר שם.

⁶¹ 'מוחין' הן כמו 'שורש', ו'מידות' הן כמו 'בניין', מדברי רבי פינקוס.

מינה כל נהורין⁶², שמורה על גילוי נעלה ביותר שלמעלה ממדידה והגבלה⁶³. דבר זה בא לידי ביטוי מוחש, לדעת הרב, על ידי כפל הלשון במילים המבטאות נחמה- "נחמו נחמו", "אנכי אנכי", "פקוד פקדת" וכו'.

השאלה מתחדדת עוד יותר מתוך עיון בפירוש הפטרת שבת חזון^(א), ש'לשון מחזה, שמראין לכל אחד ואחד המקדש דלעתיד⁶⁴. והרי לא מוזכר המקדש השלישי (שהיא שלימות הנחמה) בהפטרות שבת חזון אלא להיפך (פורענות וחורבן), וכביכול, היה ראוי להיות מחזה זה בשבועות של שבע דנחמתא ולא בתלתא דפורענותא?! תשובה לכך יכולה להיות מתוך הרעיון המוכר על-פי הכלל ש'ירידה היא לצורך עליה'. אך הסבר זה הוא חלקי משום שניתן להגיד שה'ירידה' היא עניין צדדי/טכני ואין עיקרו ל'עליה', ובנוסף ניתן לשאול למה הקב"ה ברא את המציאות כך שיצטרך ירידה שתהיה לצורך עליה?! תשובה עמוקה יותר היא שתכלית בריאת האדם היא לפעול לעילוי ושלמות הבריאה כולה באופן של חידוש המציאות ממש, והחורבן של המקדש הקודם היא מה שיאפשר את הבניה של המקדש החדש. על ידי החורבן, ומתוכו, האדם יפעל לחדש במציאות ובתורה ובכך לבנות את הגאולה העתידה⁶⁵.

תשובה נוספת לכך מתוך דברי הרבי הוא שבספירות העליונות המציאות היא נסתרת מאתנו⁶⁶. מה שנגלה בעולם כפורענות, שהיא כנגד שלושת הספירות העליונות, היא שהולידה במציאות את הנחמה, שלנו היא נגלת כנחמה ממש. האמת היא שרצון ה' לטוב, אלא שמנקודת מבטינו אנו לא רואים את הטוב כטוב משום שהוא חסד הנסתר בתוכניות הבורא, ורק לעתיד לבוא נוכל להבין איך הפורענות הייתה באמת טוב צורך למרות שהיא נסתרת⁶⁷. רעיון זה תואם את הסברה שהבנו בשם ה'אוהב ישראל'.

עד כה הבאתי מקורות שאינם מחלקים בין ההפטרות השונות או נותנים דוגמאות להשוואתם לספירות, אלא מתייחסים לכלל מציאות של עשר ההפטרות, המחולקות לשלוש ושבע, והם כנגד הספירות מצד המשמעות הכללית שלהם. להלן נראה בתוך דברי רבי צדוק הכהן פירוש נרחב, המקבילה בצורה ספציפית את הספירות השונות לציטוטים המתאימים להן, מתוך ההפטרות המקבילות.

ד. פירוט העניין בספרי רבי צדוק הכהן מלובלין

ר' צדוק הכהן מלובלין, בספריו, ובעיקר בספר 'פרי צדיק' הכולל את דרשותיו שנאמרו בשבתות, בסעודות שלישית, כפי שנערכו על ידי תלמידיו, מסביר לנו את כל האמור ואף מדייק ומפרט את המשמעויות העמוקות של העניינים שעסקנו בהם עד כה בפרק זה. בנוסף לזה הוא מוסיף תובנה בתור הקדמה לנושא ובה הוא מודיע שכל אדם יכול לברר לעצמו את כל עשרת המידות האישיות שלו ועל ידי כך יגיע לידי תשובה שלימה שתכין אותו לראש השנה הבא מיד לאחר ההפטרה העשירית- "שוש אשיש"^{(ה)68}.

להלן אסביר בטבלה את הקטעים השונים בהם התייחס לכל הפטרה בפני עצמה⁶⁹:

ס"ט	הפטרה והציטוטים ממנה	ההקבלה הלקוחה, המובנת והמוסברת מתוך דברי ר' צדוק
כתה- שורש, דיבור	פתיחה- "דברי ירמיהו בן חלקיהו..." (ירמ' א, א)	והדיבור מרמז על הופעת השורש בחינת כתר שהוא דבר ה' באופן שלא נמשך להיות לו אחיזה בתחתונים והוא למעלה מהשגה כפי שכתוב בפתח אליהו ⁷¹ 'מלכות פה וכתר עליון'.
זכרי ירמיהו	סיום- "קודש ישראל לה' ראשית תבואתה..." (ירמ' ב, א)	הראשית היא היות הכל מהשורש והמקור שישראל עלו במחשבה, שאמרו: "בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית" (ויק' רבה לו, ז). על ידי הדיבור האלוקי נתברר שישראל המה מקושרים בשורש.

⁶² זוהר חלק א', רי, א. תרגומו המילולי: 'נפרעו, ויתגלו ממנו (על ידו) כל האורות'

⁶³ על-פי ספר השיחות- שנת ה'תש"ג, י"ז תמוז, עמוד 568-571.

⁶⁴ באור התורה, נ"ך ח"ב, עמוד א'צג (1093)- בשולי הגיליון.

⁶⁵ על-פי ספר השיחות- שנת ה'תש"ג, שבת פרשת דברים- שבת חזון, ועוד על זה ניתן לעיין בספר השיחות- שנת ה'תשכ"ו שבת פרשת ניצבים-וילך- כ"ה אלול.

⁶⁶ בדומה לדברי האוהב ישראל לעיל.

⁶⁷ על-פי ספר השיחות- שנת ה'תש"א, ט"ז מנחם-אב, עמוד 736-745.

⁶⁸ פרי צדיק, כרך במדבר, פרשת פינחס, אות ז'. רעיון זה מזכיר מאוד את התוכן הפנימי שניתן על ידי המקובלים והחסידים לימי ספירת העומר, שבין הפסח לשבועות, הנוגעות לתיקון המידות לקראת שבועות על ידי התייחסות לשבעת המידות התחתונות (חסד עד מלכות). וראה גם רסיסי לילה, אות מ"ה.

⁶⁹ לאדם שאינו בקיא בתורת החסידות, יהיו עדיין חלק מענייני התוכן (העמודה השמאלית) נראים לו כסתומים.

תורת החסידות והקבלה הם עמוקים מני ים וסביר להניח שאפילו אני לא ירדתי לעומק כוונתו של ר' צדוק. עם זאת אני רואה תועלת בהבאת ההבנה שלי הקטן, וזאת משום שגם ללא הבנה מעמיקה של התוכן, עצם הפנמת הרעיון של ההקבלה בין כל הפטרה לבין הספירה חשובה על מנת להראות את כוונת הגישה הזאת והאמתות שבו.

⁷⁰ "ספירה" בה הזכרתי הספירה המדוברת ואת הבחינות השונות שיש לאותה הספירה על-פי הקבלה, המוזכרים על ידי ר' צדוק. כל הפרטים בטבלה מובאים מתוך פרי צדיק, כרך במדבר-דברים, פרשת מטות- ט', פרשת דברים- י"א, פרשת עקב- י"ב, ט"ז, פרשת ראה- ט', י"א, י"ז, פרשת כי-תצא- י', י"ב, פרשת כי-תבוא- י', י"א, י"ז, פרשת ניצבים- י'.

⁷¹ מובא בתיקוני זוהר הקדמה י"ז, א'.

<p>חכמה- שמיעה, קבלה.</p>	<p>(ב) שמעו דבר ה'</p>	<p>פתיחה- "שמעו דבר ה'..." (ירמ' ב, ד)</p>	<p>השמיעה הוא בבחינת חכמה מה שמקבל (מושפע) ושמע מהשורש שהוא למעלה מן הדעת, בבחינת יש מאין. כי השומע, מטה אוזן לשמוע, וגם אם אינו נכנס בלב על כל פנים יש לזה תקווה מהשכל, שנאמר: "אשרי אדם שומע לי לשמור מזוזות פתחי" (משלי ה, לד) שהוא עומד מוכן לכנוס בעת שיפתחו לו הפתח.</p>
<p>בינה- הפנמה בלב, ראייה</p>	<p>(ג) חזון</p>	<p>פתיחה- "חזון ישעיהו בן אמוץ..." (ישעיהו⁷² א, א)</p>	<p>היינו הימשכות בחינת חכמה מה שלומד ומקבל ממקום הגבוה ממנו, משורש הכל.</p>
<p>חסד- אברהם.</p>	<p>(ד) נחמו נחמו</p>	<p>פתיחה- "נחמו נחמו עמי יאמר א-להיכם. דברו על לב ירושלים וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה" (מ, א-ב)</p>	<p>שהוא התגלות הראיה בבינת הלב להיות בעצמו מבין דבר מתוך דבר שיכנס למעמקי הלב. היינו שבא לידי ראייה והתגלות שנאמר: "ולבי ראה הרבה חכמה" (קהלת א, טז).</p>
<p>גבורה- זין, יראה, שכינה, שופר.</p>	<p>(ה) ותאמר ציון</p>	<p>פתיחה- "ותאמר ציון עזבני הו"ה, ואדני" שכתבני. התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה..." (מט, יד-טו)</p>	<p>מרמז על יום הכפורים שהיה הלשון של זהורית מלבין על ידי הופעת הבינה בלב להפוך הזדונות לזכויות על ידי תשובה מאהבה מפנימיות הלב.</p>
<p>תפארת- יעקב אבינו, אמת-תורה.</p>	<p>(ו) עניה סוערה</p>	<p>פתיחה- "עניה סוערה לא נוחמה" (נד, יא)</p>	<p>שם ה' של מדת רחמים (הו"ה) עזבני חס ושלום, ומדה זו בחינת שכינה ואמרו שבכל מקום שגלו שכינה עמה, ולא עזב אותנו (מגילה כט). שם אדנות (אדני) מורה על זין ויראה, ששכחני בגלות, ועל זה משיב הנביא "התשכח...?!"- והוא כנגד זה שהשכינה נקראה בשם אימא.</p>
<p>נצח- תמיד, משה דיבני-תורה</p>	<p>(ז) אנכי אנכי</p>	<p>פתיחה- "אנכי אנכי..." (נא, יב)</p>	<p>פירש רש"י: וערבתה- אף הוא לשון מידבר אלא שהערבה כבר היה בה ישוב והוחרבה. והעניין לפי שכתוב "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול..." (ישע' כז, יג). ושופר מורה על יראה לפי "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדר" (עמוס ג, ו).</p>
<p>נצח- תמיד, משה דיבני-תורה</p>	<p>(ח) אנכי אנכי</p>	<p>פתיחה- "אנכי אנכי..." (נא, יב)</p>	<p>היא העמוד האמצעי (של הספירות) שיעקב אבינו מרכבה למדה זו ונאמר: שכל מקום שנאמר דל, עני ואביון בישראל הוא יעקב, שהיה עיקר אצלו השפלות בנפשו (ברא' רבה עא, א). וכתוב "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ) ואמרו 'אמת זו תורה' (ברכות ה:). ודרשו 'עניה מן דברי תורה, סוערה מן המצוות' (פסיקתא ל"ב), היינו שהמטרה של הגלות הוא להוציא הניצוצות קדושות בחינת תורה שבעל-פה ועד כה עבר זמן ועדיין אנו עניה מדברי תורה, לכן מה מועיל התנחומין, לכן נאמר "לא נוחמה".</p>
<p>נצח- תמיד, משה דיבני-תורה</p>	<p>(ט) אנכי אנכי</p>	<p>פתיחה- "אנכי אנכי..." (נא, יב)</p>	<p>הנביא מסיים את נבואתו בייחוס ישראל שהוא פאר לה, לשון תפארת⁷³.</p>
<p>נצח- תמיד, משה דיבני-תורה</p>	<p>(י) אנכי אנכי</p>	<p>פתיחה- "אנכי אנכי..." (נא, יב)</p>	<p>באמת, רק בעולם הזה הדומה ללילה נראה שהם מושלים, אבל יבוא הבוקר ויראו שה' מלכנו תמיד, והוא היה המנהיג, ומן הסתם "כל דעביד רחמנא לטב עביד" (ברכות ס:). ואף בהווה, בגלות, לא היה הפסק השגחה מעולם, ומזה יש נחמה אף בהווה שהנצח של ישראל לא נפסק לעולם.</p>

⁷² מכאן ולהבא כל הפסוקים ללקוחים מהנביא הם מספר ישעיהו, כידוע.

⁷³ קישור זה הוא מדידי ולא מצאתיו בכתבי ר' צדוק, אך עקב הקשרו המובהק לספירת ה'תפארת' הזכרתי אותו.

			<p>"ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתך לנטוע שמים וליסוד ארץ ולאמר לציון עמי אתה" (נא, טז)</p>
			<p>סיום- "ומאספכם אלהי ישראל" (נב, יב)</p>
			<p>משה רבינו שבכוחו הוריד התורה לארץ והמרכבה למדת נצח היינו שאין לו הפסק עולמית (לפי עירובין נד), ובנבואה כל אחד מישראל ראוי להיות ממשדלי-באורייתא ואז ה' יתברך יכניס בהם דברי תורה "ואשים דברי בפיך" שאז יכולים כל ישראל "לנטוע שמים וליסוד ארץ"- "אסתכל באורייתא וברא עלמא" (זוהר תרומה דף קסא).</p>
			<p>ופירש רש"י "הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף... לפי שהוא ממתין את הנחלשים ואת הנכשלים" היינו שלא יאבד שום נפש מישראל חס ושלוש ועל זה הוא אריכות הגלות, אבל נצח ישראל אין לו הפסק עולמית ואף בהווה, בגלות, ה' יתברך מושל בישראל ומנהיג אותם.</p>
			<p>פתיחה- "רני עקרה לא ילדה, פצחי רנה וצהלי, לא חלה כי רבים בני שוממה מבני בעולה..." (נד, א)</p>
			<p>כנגדה יום חמישי מימי בראשית ובו נבראו הדגים וברכתם בריבוי מאד. ואמרו: רני- כנסת ישראל שדומה לאישה עקרה שלא ילדה בנים לגיהנום כוותיכו- משמע שהדמיון לעקרה גורם שיצאו בנים הגונים (ברכות י). וכתוב שאימהות של נפשות גדולות הוצרכו להיות עקרות למרות גודל מדרגתן (פסיקתא חדשה כ, א). ועוד כתוב "כי רבים בני שוממה וגו' צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה לי בבנינה" (שם שם, ה). וודאי שזה ריבוי בכמות ואף באיכות לכן ציון (כנסת ישראל) דומה לאישה עקרה, והתנחומים הן הברכה בריבוי.</p> <p>וגם כנגד אהרן הכהן שהוא מכניס התורה ללב ישראל, שאמרו 'ומקרבן לתורה' (אבות א, יב). כנגד זה אומר "רני עקרה" בהווה שהתפשטות התורה שבע"פ היה בגלות. ובאלף החמישי היה עיקר עול גלויות שכולו בחורבן. ועל זה אמר "כל היום דוח" (איכה א, יג) ש'הוד' נהפך ל'דוח' (לפי הזוהר ח"ג, רמ"ג א'), מכל מקום דווקא באלף זה היו רוב האמוראים, חתימת התלמוד ורוב גדולי הראשונים.</p>
			<p>במדרש: השליך משמים ארץ תפארת ישראל... בשביל איקונין של יעקב שחוקקה על כסאי⁷⁴. אבל אחר רגע, תיכף נולד משיח והוחזר התפארת ישראל למקומה, וזה "ובחסד עולם רחמתיך".</p>
			<p>סיום- "כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט" (נד, י)</p>
			<p>פתיחה- "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח. כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה" (ס, א-ב)</p>
			<p>סיום- "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ" (ס, כא)</p>
			<p>בחינת קדושת יסוד "צדיק יסוד עולם". שבחינת אור מרמז על קדושת הברית כאומרם (תענית טו). 'צדיקים לאורה' שנאמר "אור זרוע לצדיק" (תהי' צז, יא). ו'קומי אורי" שהוא ענין התעוררות לקדושה מצד האדם, "וכבוד ה' עליך זרח" שה' יתברך יגמור בעדו שיבוא לתכלית התיקון. וכתוב: באורך נראה אור- זה אורו של משיח (פסיקתא לו), ובגמרא: אימתי אתי משיח... כשיוציאו כל הניצוצות התורה שבעל פה שבאומות, ובזה יוציאו מהם כל החיים, וזה אורו של משיח (סנהדרין צט).⁷⁵</p>
			<p>סוף כל סוף כל נפשות ישראל יהיו נקראים בשם צדיקים מפני שלעולם ירשו ארץ- ארץ החיים, וזה על ידי הנקודה של אמת שיש בכל נפשות ישראל, שנאמר "שפת אמת תכון לעד" (משלי יב, ט).</p>

הוד- יום/אלף חמישי- ריבוי, יעקב (מתתא לעילא), אהרן- תורה בעל-פה.

יסוד- צדיק, אור, קדושת/תיקון הברית.

⁷⁴ איכה רבה ב', ב'. באחד מדרושו לפרשת כי-תבוא פורס ר' צדוק את כל סדר השתלשלות הספירות התחתונות (מחסד עד מלכות) והקשרם לשבתות אלו, הן מלמעלה למטה (מעילא לתתא), והן מלמטה למעלה (מתתא לעילא) על מנת להראות שיש בחינה לזה (שהקב"ה רואה ומשפיע על העולם שלנו) ובחינה לזה (שאנו, בני האדם, רואים את הקב"ה ומקבלים את ההשפעה ממנו). לכן יעקב אבינו מוזכר בספירת 'תפארת' וגם ב'הוד'. ראה טבלה בסוף הפרק.

⁷⁵ ראיתי נכון להוסיף משהו שהופתעתי שהרב לא הזכיר והוא העניין שיוסף הוא המרכבה לספירה זו. הסיבה שלי כה בלט החיסרון של אזכור זה, חוץ מהקשר המוכר של יוסף לעניין קדושת הברית ולעניין הצדקות, הוא משום שהזכיר את עניין 'אורו של משיח'. עניין המשיח' קשור יותר לספירת המלכות, כפי שעוד נראה, ולכן הכוונה של רבי צדוק באזכורו אותו גם פה נובע מההבדל בין 'משיח בן דוד' (השייך ל'מלכות') ל'משיח בן יוסף' (השייך ל'יסוד'), ואכמ"ל.

מלכות- משיח.	(ז) שוש אשיש	פתיחה- "שוש אשיש בה' תגל נפשי" (סא, ז)	כל שש הנחמות עד כה נאמרו כביכול שה' יתברך מנחם את ישראל, ונחמה זו שהיא כנגד מדת מלכות, והיא נאמרת כביכול בדיבור ישראל שהם כבר מרגישים בעצמם, בעולם הזה בגילוי, את הנחמה. וכשזוכין לישר הלב ו'ישרים לשמחה' (תענית טו.) והוא אורן של משיח שעל ידו מוחלין לעולם כולו, ומוציאים תשובה לכל ישראל.
--------------	--------------	--	--

ר' צדוק מביא גם הבדל מהותי בין הפטרות ירמיהו(א,ב) לבין הפטרות ישעיהו(ג,ד,ה,ו,ז,ח,ט,י), והוא מבוסס על מדרש בפסיקתא שכתוב בו על שני הנביאים הללו נאמר בהם לשון יצירה. אצל ישעיהו: "יוצרי מבטן לעבד לר' (ישע' מט, ה) ואצל ירמיהו: "בטרם אצרך בבטן ידעתיך" (ירמ' א, ה). ההבדל ביניהם הוא שבישעיהו נאמר 'יצירה מבטן' היינו הישות והתגלות ואצל ירמיה נאמר 'בטרם אצרך' היינו הסתרה שלמעלה מן ההשגה. לכן הפטרות נבואת ירמיהו מרמז לבחינה שלמעלה מן הדעת לעומת הפטרות נבואת ישעיהו מרמז על בחינת של התגלות הישועה על פי תפיסת האדם.⁷⁶

בנוסף ר' צדוק מדבר רבות גם על המובן הכללי של השוואת הפטרות לספירות. הוא מסביר השוואה זו גם באופן שראינו אצל ה'אוהב ישראל' שהפורענות היא בעצם טוב סתור שאין לבני אדם את הכלים לראות את טובו⁷⁷, וגם באופן שראינו אצל ר' פינקוס שהפורענות היא בעצם השורש שממנו מגיע הבנין של הנחמה.⁷⁸

ה. סיכום הפרק

אף בפרק זה ראינו גישות המסבירות את מהות הרעיון של סדר ההפטרות, הפעם על פי החסידות, על ידי הקבלתם לעשרת הספירות. החידוש העיקרי שלהם הוא שהפטרות הפורענות מדברות על מהות גבוהה יותר מנבואות הנחמה, בזה שהטוב שמתגלה בהן סתום יותר. רוב המקורות הביאו את הרעיון בצורה כוללנית ללא ירידה לפרטים או דוגמאות ולעומתם רבי צדוק הכהן מלובלין מנתח את תוכן הפטרות לפרטי פרטים. בפרוטו מוכיח רבי צדוק את צדקת ההסבר הזה לסדר ההפטרות, ואיך כל הפטרה אכן מקבילה לספירה מסוימת, על-פי רעיונות שונים מתורת הסוד במהות הספירות.

להלן טבלה מסכמת של הגישה הזאת, המראה את הקבלת הפטרות לספירות ומהותיהן:

אלף שנה/ יום בשבוע	מהויות נוספות לספירה	מרכבה לספירה (ישר) (הפור)		הפטרה	ספירה
	דיבור, מקור (משפיע), ראשית			דברי ירמיהו(א)	כתר עליון
	שמיעה, קבלה (מושפע)			שמעו דבר ה' (ב)	חכמה
	ראיה, בינת הלב, הפנמה			חזון ישעיהו(ג)	בינה
ראשון	חסד, שפע, שם הוי"ה, אבא	דוד	אברהם	נחמו נחמו(ו)	חסד
שני	דין, שופר, שם אדני, אמא	יוסף	יצחק	ותאמר ציון(ז)	גבורה
שלישי	אמת, פאר, שפלות	אהרון	יעקב	עניה סוערה(ח)	תפארת
רביעי	תורה בכתב, נצחיות	משה	משה	אנכי אנכי(ט)	נצח
חמישי	תורה בע"פ, ריבוי	יעקב	אהרון	רני עקרה(י)	הוד
שישי	צדיק, קדושת הברית	יצחק	יוסף	קומי אורי(יא)	יסוד
שבת	מלך, משיח, עולם תחתון	אברהם	דוד	שוש אשיש(יב)	מלכות

⁷⁶ על-פי פרי צדיק, כרך במדבר, פרשת מטות, אות ט'.

⁷⁷ למשל בפרי צדיק, כרך דברים, פרשת דברים, אות י"ב, וראה גם רסיסי לילה, אות מ"ה.

⁷⁸ למשל בצדקת הצדיק אות ק"א.

פרק רביעי- הקבלות בין ההפטרות עצמן, ובינם לבין פרשות השבוע

שתי שיטות נוספות בהסבר סדר ההפטרות טוענות לקשר בין ההפטרות עצמן, או בין ההפטרות לפרשות. שתיהן טוענות שיש משמעות לסדר ההפטרות מבלי להתייחס לגורם חיצוני, כביכול. לסברתם, כל הקושיה בדבר משמעות הסדר יכולה להיפתר באמצעות עיון בהפטרות עצמן או בפרשיות התורה המקבילות אליהן, מבלי לצאת מכותלי בית-הכנסת בשבת בבוקר.

א. הקבלות בין ההפטרות עצמן- דעת ה'אהבת ציון' וה'בינה לעיתים'

השיטה הטוענת להקבלה בין ההפטרות עצמן, טוענת שישנו מגמה של קשיים ופורענויות, המובאות בהפטרות הפורענות, אשר מקבלות מענה ספציפי ומדויק, על ידי הפטרות הנחמה, שמגיעות מיד לאחריהן. הדעה הזאת מופיעה בספר "מעם לועז" על הפטרת ואתחנן ("נחמו נחמו עמי"¹) ומובאות בשם ה'אהבת ציון' וה'בינה לעיתים'⁷⁹. שם מוזכרות שתי סיבות כלליות להקבלה זו:

- הסיבה הראשונה אינה מתייחסת כלל לתוכן ההפטרות אלא לכמותן. כמות הפטרות הפורענות הן שלוש, ועליהן הכפילו, והגיעו לשש, לצורך יעילות הנחמות על הפורענות. ההפטרה השביעית איננה באה לנחם אלא להודיע כי כנסת ישראל כבר נוחמה. הרעיון בא לידי ביטוי בהשוואה מתמטית בלבד, אך היא בעצם מקדימה ומסבירה את המבנה לסיבה השנייה.
- הסיבה השנייה מפורטת ומסבירה את המקבילות בתוכן בין כל הפטרת פורענות לבין זוג הפטרות נחמה (עליה). על הפטרת הפורענות הראשונה(א) עם ישראל מתנחמת באמצעות שני הפטרות הנחמה הראשונות(1,2), הפורענות השנייה(ב), מקבלת נחמתה על ידי שתי הפטרות הנחמה האמצעיות(3,4), והפטרת חזון(ג) מתנחמת על ידי הזוג הנחמות השלישית(5,6). כאמור הפטרת הנחמה השביעית היא תיאור עם ישראל בנחמתה השלמה, ואינה מהווה חלק מהמשוואה. להלן טבלה לסיכום עניין זה:

פורענות	רעיון הפורע'	הוכחה בפסוקים (החל מירמיהו וכלה בישעיהו)	נחמה מקבילה	רעיון הנחמה	הוכחה בפסוקים (כולם נבואות ישעיהו)	נושאי ההקבלה
דברי ירמי' (א)	סירוב הנביא להינבא.	"ואתה תאזר מתניך וקמת ודברת אליהם..." (ירמ' א, יז)	נחמו נחמו (1)	הנביא מצווה להינבא.	"דברו על לב ירושלים וקראו אליה..." (מ, ב)	רצון הנביא להתנבא.
שממה וחורבן בארץ.	שממה וחורבן בארץ.	"הנני קורא לכל משפחות ממלכות... ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים" (א, טו)	ותאמר ציון (2)	קיבוץ ותקומה בארץ.	"שאי סביב עיניך וראי כולם נקבצו באו" (מט, יח) "...נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה..." (נא, ג)	נוכחות העם בירושלים.
שמעו דבר ה' (ב)	חוסר אמונה ב-ה'.	"תופשי התורה לא ידעוני... עוד אריב אתכם..." (ב, ח-ט)	עניה סערה (3)	אמונה ב-ה'.	"וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך:" (נד, י)	אמונת לומדי התורה.
אויבים באים לארץ.	אויבים באים לארץ.	"עברו איי כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו... ועמי המיר כבודו בלוא יועיל..." (ב, י-יא)	אנכי אנכי (4)	אין נוכחות גויים בארץ.	"...כי לא יוסיף יבוא בך עוד ערל וטמא:" (נב, א)	שלטון בגבול ישראל.
חזון ישעיה' (א)	הקב"ה מעלים עין.	"ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם, גם כי תרבו תפלה אינני שמע..." (ישע' א, טו)	רני עקרה (5)	ה' מגלה הנסתה, וגואל.	"ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך: ...הסתרתני פני רגע ממך..." (נד, ח-ז)	יחס הקב"ה לישראל.
העם פושעים / עניים.	העם פושעים / עניים.	"בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי..." (א, ב) "כספך היה לסיגים..." (א, כב)	קומי אורי (6)	העם צדיקים עשירים	"ועמך כלם צדיקים..." (ס, כא) "תחת הנחשות אביא זהב..." (ס, יז)	מדרגת ומעמד העם.
			שוש אשיש (7)	(אין הקבלה- כבר נוחמו)		

⁷⁹ ילקוט מעם לועז- אוצר האגדה הפירושים וההלכה, (סוף כרך איכה- פרוש לשבע הפטרות דנחמה, מאת שמואל ירושלמי), הוצאת ח. וגשל בע"מ, ירושלים, תשמ"ה, עמ' ר"ע-רע"א.

ב. הקבלות בין ההפטרות לפרשותיהן- חידוש הרב יהודה שביב

במאמר שכתב הרב יהודה שביב הועלה רעיון חדשני⁸⁰. מובא במבוא שבטור (אורך חיים, סימן תכ"ח) כתוב שההפטרות שבשבתות שבין פרשת בראשית ל"ז בתמוז הן "מעניין הפרשה דומה בדומה", לעומת ההפטרות שמ"ז בתמוז ואילך הן "לפי הזמן ולפי המאורע". מהנאמר שם מובן שלדעת חז"ל בקביעתם את ההפטרות לשבתות מימי בין המימצרים ועד לסוף תקופת החגים של חודש תשרי, אין חובה שתהיה זיקה או קשר בין הפרשה בתורה לבין ההפטרות שבניא, אלא רק קשר לזמן ולמאורעות התקופה בשנה. זה בה לעומת ההפטרות בשאר שבתות השנה, שנבחרו על פי קשר לפרשות שקוראים בתורה באותו השבוע וללא קשר למאורעות התקופה בשנה. לעומת ההבנה בטור, הרב יהודה שביב מוצא שדווקא ישנם הקשרים מובהקים של זיקה בין ההפטרות לפרשות ומציג את הזיקות שמצא מתוך התבוננותו הראשונית (כדבריו).

להלן טבלת סיכום דבריו המציגה את כל הוכחותיו להקבלת ההפטרות לפרשות⁸¹:

השבוע	פסוקי ההפטרות (מספר ישעיהו)	פסוקי הפרשה (מספר דברים)	נושא הזיקה/הקבלה
נחמו נחמו(1)	פרשת ואתחנן	"ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו" (מ, יח), "ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש" (מ, כה).	יחידותו וייחודו של הקב"ה.
ותאמר ציון(2)	פרשת עקב	"לא תעשה לך פסל כל תמונה" (ה, ח), "פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל" (ד, כג).	איסור עשיית פסל לעבודה זרה.
	פרשת עקב	"וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר... ואבדתם מהר מעל הארץ הטבה" (יא, טז-יז).	פגיעה במקורות הטבע כעונש הקב"ה בעם ישראל.
	פרשת עקב	"כי נחם ה' ציון נחם כל חרבותיה, וישם מדברה כעדן וערבתה כגן ה'" (נא, ג).	תיקון הטבע כתוצאה מגאולת עם ישראל.
עניה סעורה(3)	פרשת ראה	"בנים אתם לה' אלוקים" (יד, א).	עם ישראל הם בנים לקב"ה.
	פרשת ראה	"די מחסרו אשר יחסר לו" (טו, ח) ועוד רבים.	הגאולה תגיע בזכות הצדקה.
	פרשת ראה	"הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים... וגוי לא תדע, אליך ירוצו" (נה, ג-ה).	שלטון עם ישראל בגויים בזמן גאולה.
אנכי(4)	שופטים	"שפטים ושטרם תתן לך בבל שפטיך... ושפטו את העם משפט צדק" (טז, יח).	מוסדות ההנהגה של האומה, בגלות ובגאולה.
דני עקרה(5)	פרשת כי תצא	"כי רבים בני שוממה מבני בעולה" (נד, א) "כאשה עזובה ועצובת רוח... אשת נעורים כי תמאס" (נד, ו).	השוואת עם ישראל לבני האשה השנואה, הנעורים העזובה, המקבלת גט מ-ה' ביציאה לגלות.

⁸⁰ משיבת הר עציון באלון שבות. הוצא לאור ב'סיני'-ירחון לתורה ולמדעי היהדות בעריכת יצחק רפאל, כרך קכ"א (תשרי-טבת), תשנ"ח, בהוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים.

⁸¹ סיכמתי את תוכן המאמר של הרב שביב בצורה של טבלה על מנת להקל על המעיין בהבנת התוכן, ובהבנת המהות שעולה ממנו.

קומי אורי(6)	פרשת כי תבוא	"אָנִי ה' מוֹשִׁיעַךְ וְגֹאֲלֶךָ אֲבִיר יַעֲקֹב" (ס, טז), "לְהַבִּיא אֱלֹהֶיךָ חַיִּל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהַוְּגִים" (ס, יא), "וְהִלְכּוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמַלְכִים לְנִגְהַ זֶרְחֶיךָ" (ס, ג), "וְקָרְאוּ לְךָ עִיר ה' צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל" (ס, יד).	"וְה' הָאֱמִירְךָ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סִגְלָה... וְלִשְׁמֵר כָּל מִצְוֹתָיו. וְלִתְתֶךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם... לְתַהַלָּה וְלִשְׂמֹעַ וְלִתְפָאֶרֶת וְלִהְיֶיךָ עִם קְדוֹשׁ לָהּ" (כו, יח-ט).	הקב"ה מעלה את מעמד ישראל בין האומות והכרת האומות בעליונותם של ישראל.
שוש אשישו(7)	פרשת ניצבים	"ולארצך לא יאמר עוד שממה" (סב, ד).	"גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב" (כט, כב).	יחס מנוגד- לעומת קללת השממה בפרשה, ברכה לגאולה בהפטרה.
		"בכל צרתם לא [לו] צר ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם וינטלם וינשאם כל ימי עולם" (סג, ט) ראב"ע- לא צר- האמת שהוא בוי"ו כטעם 'ותקצר נפשו' ⁸² , דרך משל להבין כאילו גם הוא בצרה, על כן מהר להושיעם.	"ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו... ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה" (ל, ב-ג) רש"י- היה לו לכתוב והשיב את שבותך, רבותינו ⁸³ למדו מכאן שהשכינה כביכול שרויה עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו, שהוא ישוב עמהם.	יסוד בגאולה ובתשובה- יש בין הקב"ה לכנסת ישראל ברית אהבה וזהות גורל.

עצם רעיונו של הרב שביב היא שיטתה זיקה בין פרשת השבוע להפטרה, למרות שזו לא הייתה כוונת חז"ל הראשונית בבחירת ההפטרות הללו, כפי שמוזכר בטור (אורך חיים, סימן תכ"ח). עם זאת, לא משתמע מכך בהכרח שבטענה זו הוא סותר את דברי הטור. ניתן למצוא לכך אף סימוכין בדברי הרבי מילובביץ' בשיחה שנתן בשבת נחמו בשנת ה'תשנ"א⁸⁴. בשיחה הוא טוען כי ישנו קשר רעיוני משולש בין מאורעות הזמן (מעגל השנה) לבין פרשת השבוע והן להפטרות, אף בשאר זמני השנה (ולא רק בין י"ז בתמוז לחגי תשרי- כטענת הטור). הוא מזכיר שם את דברי השל"ה שמהם לקח רעיון זה: "המועדים של כל השנה... בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן כי הכל מיד ה' השכיל"⁸⁵.

המשויכות הקיימת בין הפרשות להפטרות לאורך כל השנה יחסית נשאר קבועה, בין פרשה לפרשה⁸⁶. לעומתו, הקשר בין זמני השנה לבין פרשות השבוע בעל טווח שינוי יותר גדול, עקב עיבור השנה. אומנם ישנם פרשות שהתקבלו במסורת שתמיד יפלו באותו מועד בשנה⁸⁷, אך ישנם רבים אחרים שאינם קבועים ומשתנים משנה לשנה.

הרבי מילובביץ' מזכיר את הרעיון של השל"ה רבות ועקב כך הוא מוצא הקשרים אקטואליים בין תקופת השנה לפרשה ולהפטרה אף בזמנים שאינם בין תמוז לתשרי⁸⁸. הקבלות אלו מעידות על רעיון יותר מהותי, לדעת הרבי מילובביץ', והוא שכל הזמנים מושגחים בהשגחה ישירה מלמעלה על ידי הקב"ה כך שאין שנה אחת או מועד אחד הדומה לחברתה, וככל שהעתידי מתהווה המהות הפנימית של המציאות משתנה. לכל זמן יש את המהות שלו ביחס למציאות העולמות בפועל. המציאות תמיד מתעלה ומתחדשת, ואינה נשארת במקומה, כמו האדם המתפתח תמיד, ואין זמן שאין בו חידוש המעוררת את המציאות לתשובה.

לענייננו, הרב שביב אכן מחדש ומשנה מוסכמות בתובנה שלו אך אין הוא סותר את דברי הטור. הטור סבר שבתקופה מסוימת ישנה הלימה מוכוונת מראש, על ידי חז"ל, בין ההפטרות לפרשות, ובתקופה אחרת ישנה הלימה מוכוונת בין ההפטרות למאורעות התקופה. אך תמיד יכולה להמצא קשר בין הגופים, אף אם

⁸² הפסוק האמור בספר שופטים (י, טז) "ותקצר נפשו בעמל ישראל", היינו: נפשו של הקב"ה כביכול.

⁸³ הם דברי רשב"י במסכת מגילה כ"ט:

⁸⁴ מובא בספר השיחות- שנת ה'תשנ"א ט"ז מנחם-אב, עמוד 736.

⁸⁵ חלק תורה שבכתב, ראש פרשת וישב (רצ"ז, א').

⁸⁶ ישנם יוצאים מן הכלל כמו בשבתות ראש חודש או ערב ראש חודש, ובשבתות שקוראים את הפרשה כסדרה אך ההפטרה משתנת על פי התקופה כמו שבתות חנוכה וארבעת השבתות בחודש אדר: שקלים, זכור, פרה והחודש, וכן בשבת הגדול. דבר זה מובן בפשטות מתשומת לב לכך שלרוב הפרשות שקוראים ישנה הפטרה קבועה שמצמידים אליה, בפועל. ניתן לראות זאת חזותית בחומש של הוצאת קורן, בו כל ההפטרות מרוכזים בסוף החומש. ישנה הפטרה מיוחדת לכל פרשה ומעטות שאכן יוצאות מכלל זה למעשה- הן מופיעות לאחר ההפטרות הרגילות, שם.

⁸⁷ כמו פרשת בראשית שתמיד נופלת לאחר שמיני עצרת, או, בענייננו, פרשת דברים שתמיד נופלת בשבת חזון (קודם ט' באב), ועיין עוד בשו"ע אר"ח סי' תכ"ח ס' ד'.

⁸⁸ בכלל זה הוא מתייחס אף לאירועים המיוחדים לחסידות חב"ד, כהילולת של אדמו"רי שושלת החסידות או ל"ט כסלו, הידוע כראש השנה לחסידות.

התגלה רק בדיעבד, ומוכח שנוצר על ידי השגחה א-לוקית. כך עושה הרבי שטוען שישנו קשר רציף בין כל חלקי המציאות (הפטרות, מאורעות, ופרשות) וששום דבר אינו מקרי.

ג. סיכום הפרק

פרק זה הציג גישות הסוברות שניתן להקביל את הפטרות לעצמן או לפרשות השבוע (כנגד דעת הטור), ובכך מונע כל צורך לחפש תירוץ מחוץ למסגרת הנתונה של תפילות שחרית של שבת. בהגישה הראשונה, נבואות הפורענות היו חלק בלתי נפרד מהמשוואה, כאשר הן עצמן מקבילות לנבואות הנחמה. לעומת זאת בגישה השנייה, לא הייתה התייחסות לנבואות הפורענות (למרות שאולי ניתן היה להכיל עליהן את אותה התובנה של הרב שביב).

גישת הרב שביב הינה בעצם חידוש, שאינו דווקא סותר את דעת הטור שמובא במבוא, אך הוא אכן מעלה תובנה חדשה על שאלת המחקר של עבודה זו. הגישה שלו בעצם מוציאה ברמה מסוימת את העוקץ, ומחלישה את הצורך למצוא סיבה לסדר הפטרות. השינוי בסדר הכרונולוגי של הפטרות, על ידי הזזת הפטרה הרביעית/שלישית ממקומה הראוי, פחות משחק כאן תפקיד משום שעניין הסדר נקבע ביחס לסדר פרשות התורה ולענייניהם ("דומה בדומה"). סדר פרשות התורה הוא נתון שאין לחז"ל כל מקום לשחק בו. ממילא בקביעת סדר זה בהפטרות הנחמה לא היה דווקא סברה שונה מסברתם בקביעת שאר הפטרות הנקראות במהלך השנה. עם זאת, נוכל אולי להגיד שהסדר הכרונולוגי שנשאר בכל שאר ששת הפטרות הנחמה יוכיח שישנה עדיין מגמה קבועה, ושיוצא הדופן האחד נזקק להסבר, כפי שסברו הפרשנים האחרים. ממילא אין הכרעה חד משמעית ואנו נשארים בצריך-עיון.

סיכום

לאורך העבודה נחקרה שאלה הנוגעת למשמעות קביעת חז"ל את סדר ההפטרות הלקוחות מתוך ספר ישעיהו- הן נבואות הנחמה של הנביא, הידועות בכינוי "שבע דנחמתא". אליהן מצורפות, מטבע הדברים, על-פי חלק מהמפרשים, אף משמעות הקדמת שלוש הפטרות הפורענות, הלקוחות מנבואות ירמיהו וישעיהו, הידועות בכינוי "תלתא דפורענותא". העבודה מבוססת על קביעת חז"ל את סדר ההפטרות- סדר אשר מעלה את תמיהתם של המפרשים הנדרשים לנושא.

בסופו של דבר ראינו שישנם פירושים רבים המסבירים היגיון לסדר הזה. הם החלו בחידושיהם החל מדברי התוספות והפסיקתא בתקופת הראשונים, דרך הדרשנים השונים ועולם החסידות וכלה בימינו אנו ממש. חלוקה נוספת בין המפרשים היא שהיו פרשנים שהתמקדו בפסוקים ספציפיים (בדרך כלל הפסוק או הפסוקים הראשונים או האחרונים- ככותרת המעידה על הכלל) מתוך הנבואה על מנת להסביר את היגיון שלהם לסדר, והיו שהתבוננו על המסר הכללי שעולה מהנבואה, לשם כך, ללא התמקדות בפסוקים ספציפיים.

החל מהתוספות המביא את הפסיקתא, דרך ה'מחזור ויטרי' וכלה ב'תורת חיים' סברו על-פי הבנת הפשט של הצורך האנושי לראות בנבואה כתהליך נחמה, כללי ופרטי. יש אף שלקחו זאת צעד אחד קדימה בזה שהקבילו את הפטרות הפורענות להפטרות הנחמה כמו ה'אהבת ציון' וה'בינה לעיתים'. הר"י אבן שועיב ובעל הלבוש מצאו כמה רמזים ומשלים לכמות ההפטרות, והאבודרהם דרש את הכתוב לכדי סיפור בהמשכים, אשר עליו היו כמה תובנות והסתייגויות. החסידים מבין הפרשנים הוציאו את הנבואה מהקשרו הפשטני והבינו אותו על-פי הקשרים לתורת הסוד, כאשר עניינם היה להקביל את עשרת הפטרות לעשרת הספירות. ולבסוף הרב שביב חידש בעניין זה על ההבנה של הטור המובא בהקדמה, והקביל אותן, רעיונית, לפרשות השבוע.

עיסוק בנושא זה חידד אצלי את משמעות המהותית שחז"ל נתנו לנושא הנחמה והגאולה העתידה בעודם בגלות הארוכה. במהות זו, אנו, תושבי ארץ ישראל, שנולדו לתוך מציאות של 'אתחלתא דגאולה', יכולים לטעות בה ולקחתה כמובנת מאליה, ללא הגישה החינוכית הראויה. איננו מסוגלים באמת להבין לאילו תעצומות אמוניות נדרשו חכמי הדורות הקודמים ששהו בגלות, לחזות את מציאות הגאולה מתוך מצבם, ומניין נולד הצורך המהותי שלהם להתעסק בנושא זה.

עם זאת, הדרך עוד לפנינו. טרם הגענו אל המנוחה ואל הנחלה ועוד כבדת דרך לפנינו, שבו אנו, מחנכי הדור העתיד נדרשים לחזק את רעיונות הגאולה אצל תלמידנו לבל ניפול בדרכינו כציבור וכפרטים. לכן אנו עדין קוראים את ההפטרות הללו מידי שנה בשנה, ובאמצעות כך נוגעים בהכוונת חז"ל לייצר מהות בלבבנו, אשר תשפיע על אמונתנו וצדקת דרכנו. הנני מרגיש כי התעסקות בנבואות אלו הוסיפה בי, אישית, נפח רוחני-אמוני עמוק המכיל ומכיר בגאולה העתידה, המתוארת בנבואות הללו, על פי הסדר שחז"ל סידרום, ועד כמה היא באה ומתממשת כבר בימינו.

יהי רצון שנזכה לגאולה שלימה, כמאמר הכתוב:
"ברגע קטן עזבתיך, וברחמים גדולים אקבצך:..."
הסתרתי פני רגע ממך, ובחסד עולם רחמתיך, אמר גואלך ה'".
במהרה בימינו
אמן!

ביבליוגרפיה

אבודרהם, ר' דוד ב"ר יוסף, **ספר אבודרהם** (כרך ראשון), ספר הפרשיות וההפטרות, אבן ישראל, ירושלים תשנ"ה, עמ' שלט-שמ.

אלפאסי, ד"ר יצחק, **מועדי קודש**, ירון גולן, תל-אביב תשנ"ח, עמ' 354.

גולדשמידט, ר' אריה, **מחזור ויטרי- לרבי שמחה מויטרי תלמיד רש"י** (כרך שני), מכון אוצר הפוסקים, ירושלים תשס"ד, עמ' תקפב-תקפד.

הלוי, ר' דוד חיים, **תורת חיים** (כרך ה: דברים), תל-אביב תשנ"ג, עמ' כה-לז.

השל, ר' אברהם יהושע ב"ר שמואל מאפטא, **אוהב ישראל**, זיתומיר תרכ"א, (מאגר פרויקט השו"ת- גרסה 17).

זווין, ר' שלמה יוסף, **רסיסי הגיונות לתורה ולמועדים**, קול מבשר, ירושלים תשס"ב, עמ' 296-297.

ר' יעקב, בעל הטורים, **טור**, או"ח, סוף ס' תכח.

יפ"ה, ר' מרדכי, **לבוש מלכות**, או"ח תכ"ח סע' ח (צילום), פראג שפ"ג, עמ' קכ ע"ב.

ירושלמי, שמואל, **ילקוט מעם לועז** (כרך איכה), ח. ושגל בע"מ, ירושלים תשמ"ה, עמ' ער-רעא.

מצגר, ר' זאב, **מדרשי ר"י (יהושע) אבן שועיב**, ירושלים תשנ"ב, (מאגר פרויקט השו"ת- גרסה 17).

פולק, ר' דוד, **עניינו של יום**, וויינרעב, ירושלים תשע"ד, עמ' קכו.

פינקוס, ר' שמשון דוד, **אוסף כתבים** (כרך גלות ונחמה), ירושלים תשס"ב, עמ' צא-צב.

רבינוביץ, ר' צדוק הכהן מלובלין, **פרי צדיק** (כרך ד: במדבר, פנחס, אות ז; מטות, אות ט; כרך ה: דברים, דברים, אות יא, אות יב; עקב, אות יב, אות טז; ראה, אות ט, אות יא, אות יז; כי-תצא, אות י, אות יב; כי-תבוא, אות י, אות יא, אות יז; ניצבים, אות י), מקור ספרים, ירושלים תשס"ה.

רבינוביץ, ר' צדוק הכהן מלובלין, **צדקת הצדיק**, אות קע, מכון הר-הברכה, בית אל תשס"ט, עמ' 81.

רבינוביץ, ר' צדוק הכהן מלובלין, **רסיסי לילה**, אות מה ס' ז, מכון הר-הברכה, בית-אל תשס"ג, עמ' 107.

שביב, ר' יהודה, **שבע דנחמתא**, סיני (ירחון לתורה ולמדעי היהדות- כרך קכא), מוסד הרב קוק, ירושלים תשנ"ח, עמ' יח-כא.

שניאורסון, ר' מנחם מנדל מלובביץ, **ספר השיחות** (כרך תש"ן- עמ' 568-571), (כרך תשנ"א- עמ' 736-745), קה"ת, ניו-יורק.

תוספות, מגילה לא ע"ב, ד"ה "ר"ח אב".

תלמוד בבלי, מגילה לא ע"ב.